

OSALLISUUS LASTEN JA PERHEIDEN KANSSA
SYSTEEMISELLÄ TYÖOTTEELLA TEHDYSSÄ
SOSIAALITYÖSSÄ

Kristiina Sirviö
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalityö
Lapin yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Tammikuu 2024

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Osallisuus lasten ja perheiden kanssa systemisellä työotteella tehdyssä sosiaalityössä

Tekijä: Kristiina Sirviö

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työnlaji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: 57 sivua

Tammikuu 2024

Tämä tutkielma tarkastelee osallisuutta lasten ja perheiden kanssa systemisellä työotteella tehdyssä sosiaalityössä. Lisäksi tarkoituksena on kuvata mitä mahdollistavia ja haittaavia tekijöitä osallisuuden toteutumiseksi on systemisellä työotteella tehdyssä sosiaalityössä. Systeminen työote on ajankohtainen ja kiinnostava aihe Suomen lapsiperheiden sosiaalityössä. Asiakkaan osallisuus on systemisen työotteen yksi lähtökohdista. Tutkielman tutkimuskysymys on miten lasten ja perheiden osallisuus toteutuu systemisellä työotteella tehdyssä sosiaalityössä aiempien tutkimusten mukaan.

Tutkielma toteutettiin käyttäen metodina ja tutkimustekniikkana kuvailevaa kirjallisuuskatsausta. Aineistoon valikoitui 15 artikkelia. Artikkeleista on analysoitu tutkimuskysymyksen kannalta oleellisia teemoja liittyen lapsiperheiden osallisuuteen systemisellä työotteella tehdyssä sosiaalityössä. Aineisto analysoitiin temaattisella analyysillä aineistolähtöisesti nostaten aineistosta esiin kuvailun teemat.

Tutkielman aineistosta nousi esiin, miten systemisellä työotteella tehdyssä lapsiperheiden sosiaalityössä systeminen työote lisää vuorovaikutusta ja lapsiperheiden osallisuutta. Lisääntynyt osallisuus vaikuttaa sitoutumiseen, yhteenkuuluvuuden tunteeseen ja osallistumiseen. Systemisellä työotteella tehty sosiaalityö voi parantaa palvelun laatua. Tutkielman aineistosta ilmeni osallisuutta mahdollistavia ja haittaavia tekijöitä. Systeminen työote mahdollistaa osallisuutta parantamalla vuorovaikutusta ja osallistamalla lapsiperheitä prosessiin. Puutteelliset resurssit haittaavat systemisen työotteen toteutumista. Kuitenkin lisää tutkimuksia tarvitaan siitä, miten osallisuus toteutuu systemisellä työotteella tehdyssä lapsiperheiden sosiaalityössä etenkin kotimaisessa sosiaalipalveluiden järjestelmässä.

Avainsanat: systeminen työote, lapsiperheiden sosiaalityö, osallisuus, kuvaileva kirjallisuuskatsaus

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 SYSTEEMITEORIA JA OSALLISUUS SOSIAALITYÖSSÄ	8
2.1 Systemiteoria.....	8
2.2 Systeminen sosiaalityö	9
2.3 Osallisuus	14
2.4 Lapsiperheiden sosiaalityö	17
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	20
3.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys	20
3.2 Tutkimusmenetelmä ja aineiston hankinta	21
3.3 Aineiston analyysi	24
3.4 Tutkimuseettiset kysymykset ja luotettavuus	30
4 TUTKIMUSTULOKSET	33
4.1 Lapsiperheiden osallisuuden toteutuminen	33
4.2 Osallisuuden mahdollistajat ja haittaavat tekijät.....	39
5 YHTEENVETO JA POHDINTA.....	44
5.1 Yhteenveto.....	44
5.2 Pohdinta	47
LÄHTEET	51

1 JOHDANTO

Hyvinvointiyhteiskunnissa sosiaalityö tarkoittaa jaettua hyvää, jossa valtion ohjauksella pyritään tasapainottamaan niitä ihmisten tarpeita, jotka on määritelty lainsäädännön perusteella julkisen hallinnon turvattavaksi. Sosiaalityötä luonnehditaan ryhmäksi käytännötason interventioita, joilla parannetaan ihmisten elämänlaatua noudattaen kuitenkin sosiaalityötä sitovia lakeja, määräyksiä ja ohjeita. (Gray & Webb 2013, 1–2.) Lapsiperheiden sosiaalityössä ydintehtävä on perheiden tukeminen ja lapsen huonon kohtelun tunnistaminen ja siltä suojeleminen (Munro 2011, 730). Terveystieteiden tutkimuskeskuksen (THL) raportin mukaan Suomessa tehtiin vuonna 2022 yhteensä 184 685 lastensuojeluilmoitusta. Nämä ilmoitukset koskivat yhteensä 98 634:aa lasta. (THL Tilastoraportti 2023.)

Sosiaalityöllä on useissa maissa pitkä tausta ja vakiintuneen tiedon perinne. Tieto ja teoriat sosiaalityön taustalla ovat kuitenkin myös jatkuvassa muutoksessa. Sosiaalityössä yritetään ymmärtää ja selittää tapahtumia sekä niiden laajempia yhteyksiä, mutta myös miettiä sosiaalista kontekstia tapahtumien yhteydessä. (Gray & Webb 2013, 1–2.) On kuitenkin hyvä muistaa, että teoriasta tai maailman tilanteesta riippumatta sosiaalityön ydintehtävä on pysynyt ennallaan. Sosiaalityön tehtävänä on tuoda muutos asiakkaan tilanteeseen ikäkaudesta tai elämäntilanteesta huolimatta. (Harrikari & Rauhala 2019, 14–17.)

Paynen (2014) mukaan sosiaalityön teoria on sosiaalista konstruktioita, jossa teoriat syntyvät sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välillä. Sosiaalinen konstruktio mahdollistaa teorioiden luovan käytön sosiaalityössä. Teoriat sisältävät sosiaalityön kantavat ideat ja näin ohjaavat työtä sekä mahdollistavat asiakkaiden muutoksen ja kehityksen. (Payne 2014, 28–30.) Sosiaalityön avulla pyritäänkin ymmärtämään inhimillisiä tilanteita ja vuorovaikutussuhteita sosiaalisessa kontekstissa. Jokainen konteksti ja tilanne on kuitenkin hyvin omanlaisensa, sillä tilanteet ja käyttäytymismallit muotoutuvat monen asian summana. Näiden ymmärtämistä varten apuna ovat tieto ja teoriat käytännön työn taustalla. Sosiaalityö perustuu paljon myös tulkintaan tilanteesta ja toiminnan tarkoituksen ymmärtämisestä. (Gray & Webb 2013, 2–4.)

Sosiaalityön määritelmä sisältää teorian sen konkreettisesti sisällöstä, sosiaalityön tekemisestä ja miten asiakkaiden kokemus todellisuudesta muodostuu. Teoriat sisältävätkin erilaisia viitekehyksiä, malleja perspektiivejä sekä selittäviä teorioita. (Payne 2014, 6–8.) Systeemiteoria on yksi käytännön sosiaalityön taustalla oleva teoria. Systeemiteoria on eri tieteenaloilta syntynyt teoria, jonka Besthorn (2013, 182) määrittää eri systeemien ulottuvuuksien välisenä vuorovaikutuksena. Se kuvaa ihmisen ja sen ympäristön toimintaa. Systeemiteorian tavoitteena ihmistieteissä on ymmärtää ihmisen ja hänen luomien järjestelmien välisiä suhteita. (Besthorn 2013, 182.) Systeemiteoriassa systeemi voi olla pieni tai suuri, ja sitä voidaan tarkastella eri näkökulmasta systeemitasojen tai verkostojen mukaan (Payne 2014, 183). Malcolm Payne (2014, 33) sanoittaa systeemiteoriaa seuraavasti; “sisällyttää yksilön ihmissuhteet osaksi työskentelyä niin, että interventiot kohdistuvat yksilön perheeseen, yhteisöön ja muihin sosiaalisiin toimijoihin ja on toiminnaltaan ratkaisukeskeinen”.

Systeemiteoria tarkastelee ilmiötä kontekstissa, antaen kokonaisvaltaisen näkökulman niin asiakkaaseen kuin elinympäristöön ja hyvinvointiin vaikuttaviin vuorovaikutussuhteisiin ja muihin resursseihin sekä toisaalta tuo esiin myös kokonaisuuden kompleksisuuden. Se myös korostaa henkilön hyvinvoinnin viitekehyksenä nimenomaan sosiaalisen ympäristön merkitystä. Tavoitteena on saada aikaan tasapaino eri systeemien välille sosiaalityössä, ei niinkään ympäristön tai systeemin radikaali muuttaminen tai jonkun systeemin voitto. (Payne 2014, 198–199.) Sosiaalityön interventiot voivat kohdistua eri tasoihin ja eri systeemeihin. Systeemiteoria tuo asiakkaan sosiaalityöntekijän kumppaniksi sekä korostaa asiakkaan omien toimien arvoa.

Systeemisen työotteen sosiaalityön tarve lähti Suomessa kehittymään tarpeesta vastata lastensuojelutyön ongelmiin. Lastensuojelu oli byrokratisoitunut, työntekijöiden vaihtuvuus oli suurta ja yksittäisellä työntekijällä oli työnhallinnan ongelmia. (Fagerström 2016, 11.) Myös Iso-Britanniassa painittiin samojen asioiden äärellä. Vuonna 2007 Iso-Britanniassa Hackneyn alueella kehitettiin malli Reclaiming Social Work (RSW). Toiselta nimeltään Hackneyn-malli. Mallissa tehostetaan perheiden saamaa tukea ja tuodaan perheterapeuttisia menetelmiä lastensuojelutyöhön. Systeeminen työote sosiaalityössä koostuu perheterapeuttisista menetelmistä sosiaalityön ja viranomaistoiminnan yhteisessä ympäristössä. Iso-Britannian mallia ei ole kuitenkaan suoraan siirretty Suomen lastensuojeluun, vaan Suomen systeemistä sosiaalityötä on kehitetty vuodesta 2016 eteenpäin asiantuntijoiden sekä kokemus- ja tutkimustiedon avulla sopivaksi yhteiskuntaan,

palvelujärjestelmään ja lainsäädäntöön. (Fagerström 2016, 11, 14–16; Petrelius & Uutela 2020, 11–12.) Suomen toteutusta kutsutaan nimellä Systemic Practice Model (SPM) ja erona RSW-malliin SPM ei sisällytä muutokseen koko sosiaalihuollon organisaatiota ja järjestelmää, vaan toimii enemmän tiimi- ja yksilötasolla (Aaltio 2022, 1–2).

Sosiaali- ja terveydenhuollossa sana osallisuus on sekä tavoite että arvo, mutta sen toteutumisessa on eroja ja puutteita eri palveluissa. Koko palvelujärjestelmää onkin kritisoitu sen rajaavan osallisuuden tiettyihin määriteltyihin osiin, mikä ei täysin mahdollista asiakaslähtöisesti palveluiden ja tarpeiden osallistamista. Yksittäinen työntekijä voi kuitenkin toiminnallaan mahdollistaa osallisuutta. (Närhi, Kokkonen & Matthies 2014, 227–229, 241–242.) Perustuslaki (731/1999, 6 §), YK:n lasten oikeuksia koskeva yleissopimus, Euroopan ihmisoikeussopimus, Lastensuojelulaki (417/2007 mm. 20§, 21§, 22§ ja 24§, 27§, 28§, 29§ ja 53§) ja Sosiaalihuoltolaki (812/2000 mm. 8§ ja 10 §) varmistavat lain puitteissa lasten ja perheiden osallisuutta. Sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaan ”sosiaalihuollon tarvetta arvioitaessa, lasta ja nuorta koskevaa päätöstä tehtäessä sekä sosiaalihuoltoa toteutettaessa lapsen ja nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin on kiinnitettävä erityistä huomiota. Lapselle on turvattava hänen ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla mahdollisuus saada tietoa häntä koskevassa asiassa ja esittää siitä mielipiteensä ja toivomuksensa”. Lainsäädäntö pyrkii monin keinoin mahdollistamaan lapsella ja perheille osallisuutta sekä toisaalta määräämään viranomaistyössä osallisuus velvoitetta.

Systeminen sosiaalityö valittiin rohkeasti Suomen lastensuojelun uudeksi suunnannäyttäjäksi, johon osallistuivat THL yhteistyökumppaneineen sekä jokainen uudistusmielinen alueen kehittäjä (Petrelius & Uutela 2020, 2). LAPE-ohjelma toimi pilottihankkeessa, kun Suomessa kokeiltiin ensimmäistä kertaa systemistä työtettä. Hanke onnistui hyvin, sillä kokemukset systemisestä työotteesta olivat myönteiset ja asiakasmäärät pienentyivät. Lisäksi työskentelyn koettiin olevan tiivistä, interaktiivista ja avointa. (Petrelius 2017, 34–35.)

Tutkielman aihe, osallisuus lasten ja perheiden kanssa tehtävässä sosiaalityössä, on yhteiskunnallisesti ajankohtainen, sillä systemisen työotteen käyttö on lisääntynyt lähes kaikilla hyvinvointialueilla. Lainsäädäntö ja muu ohjaus puolestaan kohdentaa varmistamaan lapsiperheiden osallisuutta. Osallisuus on yksi systemisen työotteen lähtökohdista. Sosiaalityön

kentällä nostetaan esiin kuinka systeemisen työtteen keinoin osallisuus tai sen tekijät lisääntyisivät ja tulokset olisivat vaikuttavampia. Näiden asioiden valossa aiheesta tehdyn tutkitun tiedon kokoaminen on perusteltua, sillä systeeminen työote on isona osana lapsiperheiden sosiaalityötä. Alun perin aihe nousi esiin omasta kiinnostuksesta systeemistä työtettä kohtaan. Lapsi ja hänen vuorovaikutussuhteensa ovat aina keskiössä lapsiperheiden sosiaalityössä. Tuen tarpeen syntyessä lasta tuetaan tämän haasteissa sekä vanhempia kasvatustehtävässä. Tutkielman aihe kohentaa sosiaalityöntekijän ammatillisuutta ja teoreettista ymmärrystä, minkä seurauksena käytännön prosessien läpivienti ja hahmottaminen kehittyy.

Tutkielman luvussa kaksi esitellään systeemiteorian taustat ja määritelmät sekä käydään läpi systeeminen työote sosiaalityössä. Lisäksi luvussa paneudutaan Suomen lapsiperheiden sosiaalityön sisältöön ja osallisuuteen määritelmään. Kolmannessa luvussa avataan tutkimuksen toteutus; lopulta muodostunut tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset, esitellään kuvaileva kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä ja aineiston hankinta sekä aineiston analyysi. Lopuksi nostetaan esiin tutkimuseettiset kysymykset, luotettavuus ja pohditaan tutkijan positiota tutkielmassa. Luvussa neljä avataan aineistosta esiin nousseet tulokset. Luvussa viisi muodostetaan yhteenvetoa tuloksista sekä pohditaan yleisemmällä tasolla tutkielman johtopäätöksiä.

2 SYSTEEMITEORIA JA OSALLISUUS SOSIAALITYÖSSÄ

2.1 Systeemiteoria

Systeemiteoria on lähtöisin Pohjois-Amerikasta; Talcott Parsonsin sekä Ludwig Bertalanffyn ajatukset ovat vahvasti vaikuttaneet systeemiteorian kasvuun ja kehitykseen. Systeemiteoria on tuotu 1950-luvun lopulla ensimmäistä kertaa sosiaalityön välineeksi. (Besthorn 2013, 174–176.) Löydettyään ja muovautuessaan sosiaalityön kenttään systeemiteoria on jakaantunut kahteen teoriaan; niin sanottuun yleiseen systeemiteoriaan ja ekologiseen systeemiteoriaan. Ekologinen näkökulma syntyi vastatakseen aiemman teorian saamaan kritiikkiin, sillä ihmisten hyvinvoinnin täyden potentiaalin esiin tuonti vaatii niin fyysistä kuin sosiaalista ympäristöä. Ekologisessa systeemiteoriassa yksilö on tiiviissä vuorovaikutussuhteessa ympäristön kanssa niin, että ilman tämän kokonaisuuden ymmärtämistä ei voida myöskään ymmärtää yksilöä. (Besthorn 2013, 175–177, 182–183; Payne 2014.)

Kaikilla systeemeillä on luonnollinen pyrkimys tasapainoon. Systeemisessä ajattelussa yksilö toimii tasapainon ylläpitäjänä. Lähtökohtaisesti systeemit pysyvät tasapainossa, tai ainakin pyrkivät siihen, myös muutoksen keskellä. Elämänmallin käsite on keskeinen ekologisessa systeemiteoriassa hyödyntäen asiakkaan ja sosiaalityöntekijän vastavuorovaikuiteista arvioimista sekä pyrkimystä parantaa asiakkaan elämän hyvinvointitekijöitä ja vuorovaikutussuhteita. (Besthorn 2013, 175–178.)

Payne (2014, 191–192) määrittelee sanan systeemi rajalliseksi yksiköksi, joiden sisällä tai joiden välillä fyysinen ja psyykinen energia kulkee vuorovaikutuksessa muiden systeemien kanssa. Hän tarkoittaa energialla resursseja kuten aikaa ja tietoa. Systeemit toimivat tällä energialla. Systeemi on silloin avoin, kun niin sanottu energia pääsee kulkemaan vapaassa vuorovaikutuksessa systeemistä ulos ja suljetulla systeemillä puolestaan tarkoitetaan vain systeemin sisäistä energian kulkua. Esimerkiksi sosiaalityössä tarjottava tuki ja apu voi olla energiaa, joka pääosin kulkee systeemin yksikön sisällä, mutta ajoittain myös ohjautuu ulos vaikuttaen toiseen systeemiin ja systeemien väliseen vuorovaikutukseen. (Payne 2014, 191–193.)

Systeemeillä voi olla eri tasoja, kuten meso- ja makrosysteemejä. Tällaisiksi eri systeemitasoiksi voidaan ajatella yksilön kehoa tai isompana systeeminä voidaan pitää perheyksikköä. Energia aiheuttaa toiminnan muutokset, kun sitä prosessoidaan systeemin sisällä tai sen ulkopuolen vuorovaikutussuhteissa. Ajoittain energia voi kohdistua ulospäin niin, että energiaa palautuu myös takaisinpäin, mitä kutsutaan palautesilmukaksi. (Payne 2014, 191–193.)

2.2 Systeeminen sosiaalityö

Systeemiteoriaa ja ekologista systeemiteoriaa on käytetty laajalti niin sosiaalityön tutkimuksessa, koulutuksessa kuin käytännön työssä. Käytännön sosiaalityössä etenkin ekologisen systeemien perspektiivistä kehitetään yksilön ja ympäristön sopusointua ja persoonan henkilökohtaisia sekä sosiaalista pääomaa suhteessa ympäristötekijöihin. (Besthorn 2013, 180–182.) Systeemiteoriassa ajatellaan sosiaalityön asiakas yksilönä, omana systeeminä, joka on puolestaan vuorovaikutuksessa monenlaisten eri systeemien kanssa. Tämä muuttaa näkökulman pois ainoastaan yksilöstä ja nostaa vuorovaikutuksen ja verkostot muiden systeemien kanssa keskiöön pohdittaessa yksilön tilannetta ja sen ratkaisuja. Sisältöön ja lopputulokseen vaikuttaa vuorovaikutus systeemien välillä, joten sosiaalityön keinoin tulisi puuttua vuorovaikutussuhteissa oleviin haasteisiin. (Payne 2014, 198–199.)

Payne (2014, 195–196) koostaa sosiaalityön olennaisimmat systeemit; muutosagenttisysteemin, asiakassysteemin, kohdesysteemin, toimintasysteemin sekä professiosysteemin. Muutosagenttisysteemi pitää sisällään sosiaalityön organisaatiot ja sosiaalityöntekijät. Asiakassysteemi koostuu apua hakevista yksilöistä, perheistä, yhteisöistä ja ryhmistä. Asiakassysteemin eri jäsenet työskentelevät yhdessä muutosagenttisysteemin kanssa. Kohdesysteemi muodostuu kohteista eli henkilöistä, joihin muutosagenttisysteemi pyrkii vaikuttamaan, jotta saadaan haluttu lopputulos. Toimintasysteemi koostuu puolestaan niistä henkilöistä, joiden tavoitteisiin pyritään pääsemään muutosagenttisysteemin avulla. Lopuksi ovat professioiden muodostavat systeemit, jotka toimivat ja vaikuttavat toimintasysteemiin ja muutosagenttisysteemiin. (Payne 2014, 195–196.) Muutosagenttina voi toimia esimerkiksi terveydenhuollon sosiaalityöntekijä. Asiakassysteeminä voi puolestaan toimia esimerkiksi terveydenhuollon pariin joutuva yksilö tai perhe, joka tarvitsee myös sosiaalityöntekijän tukea.

Kohdesysteeminä voi toimia esimerkiksi potilaan äiti, joka toimintasysteemissä saa tukea perhetyöstä. Jos joku systeemeistä vaihtuu tai muovautuu erilaiseksi, se vaikuttaa myös muiden systeemien toimintaan usein joko rakentavasti tai heikentävästi (Payne 2014, 191–192).

Elina Aaltio ja Nanne Isokuorti (2019, 19–20) jakavat systeemisen sosiaalityön tavoitteet asiakkaisiin ja työntekijöihin liittyviin tavoitteisiin. Ensisijaisena tavoitteena on lapsen turvallisuuden tunteen välitön lisääminen sekä perheen hyvinvoinnin vahvistaminen. Systeemisellä otteella päästään puuttumaan perheen sisäisiin ja ulkoisiin suhteisiin eri keinoin. Sosiaalityöntekijän on rakennettava luottamuksellinen ja muutosta tukeva suhde lapsen ja perheen kanssa sekä jaettava päätösvaltaa asiakkaalle. (Aaltio & Isokuorti 2019, 19.) Tavoitteena on myös työntekijöiden työhyvinvoinnin lisääminen systeemisen sosiaalityön avulla. Tavoitteen saavuttaminen vaatii riittävää ja joustavaa tukea organisaatiolta ja esihenkilöltä, asiakasmäärien rajaamista sekä työnohjausta. Isossa kuvassa pyrkimys on vähentää organisaation, resurssien ja toimintakulttuurin tuomia esteitä ja mahdollistaa sosiaalityöntekijälle eettisesti kestävä arvojen mukainen toiminta, johon jää aikaa uuden oppimiseen ja kokeiluun. (Aaltio & Isokuorti 2019, 19–20.)

Systeeminen asiakastyö, systeeminen tiimi ja systeeminen viikkokokous muodostavat systeemisen sosiaalityön toimintamallin. Systeemisen sosiaalityön onnistuminen on kiinni näiden kolmen osa-alueen toimeenpanosta. Osa-alueet ovat myös riippuvaisia toisistaan, joten jokainen elementti tulee löytyä, jotta päästään laadukkaaseen ja vaikuttavaan lopputulokseen. (Aaltio & Isokuorti 2019, 11; Petrelius & Uutela 2020, 19–20; Fagerström 2016, 21.)

Systeeminen asiakastyö alkaa aina suhteen rakentamisella sosiaalityöntekijän ja lapsen sekä perheen välillä. Osallistava ja luottamuksellinen suhde rakentuu kunnioittavalla kohtaamisella, kuuntelemalla sekä lupaa pyytävällä työskentelyllä, jossa pyritään etenemään lapsen ja perheen tahdissa. Työ on tehotonta ilman suhteen luomista, sillä tällöin sosiaalityöntekijä ei saa tarvittavaa tietoa tai muutosta aikaan. Muutostyöhön otetaan mukaan myös läheisverkosto. Systeemisellä työotteella korostuvat vuorovaikutussuhteet ja niiden laatu sekä myönteisen suhteen luominen. Systeemisellä työotteella vuorovaikutussuhteet muodostavat kokonaisuuden, jossa jokaisella on oma roolinsa ja vaikutuksensa. Tällöin sosiaalityöntekijä sitoutuu muutostyössä moninäkökulmaiseen työskentelyyn ja pyrkii hahmottamaan kokonaisuutta eri näkökulmista.

Sosiaalityöntekijä määrittää yhdessä perheen ja systeemisen tiimin kanssa lastensuojelun syyt, tavoitteet ja etenemisen. Hän luo sekä kokeilee hypoteeseja ja pyrkii suhtautumaan perheen tilanteeseen, aidon uteliaasti. (Aaltio & Isokuortti 2019, 12–13.)

Sosiaalityöntekijän työskentely on lapsi- ja vanhempilähtöistä. Esimerkiksi sukupuu- tai aikajana- menetelmillä yritetään saada ymmärrys lasten ja vanhempien kokemusmaailmoista ja riippuvuusuhteista. Sosiaalityöntekijä auttaa ja pyrkii ymmärtämään heitä käsitteellistämällä ja refleктоimalla sekä muotoilemalla uusia hypoteeseja ja näkökulmia. Tällä tavoin yritetään saada selvyys siihen millaiset systeemiset suhteet ovat ongelmien takana, ja mitkä keinot saavat aikaan myönteisen muutoksen. Sosiaalityöntekijä myös tekee perheen- ja läheisverkoston voimavarat näkyviksi. Sosiaalityöntekijän tulee muistaa työssään systeemien monisäikeisyys sekä tiedostaa rajansa, pysähtyä refleктоimaan toiminnan sijaan ja kestää epävarmuutta. Sosiaalityöntekijä ottaa huomioon myös lasten ja vanhempien osallisuuden ja vallan sekä vastuun työskentelystä. Systeemisiä suhteita tutkiva työskentely edellyttää työntekijän sekä tiimin yhteistyötä, jossa tutkitaan perheen tilannetta pysähtyen etsimään taustalla olevia syitä toimintaan. Ongelmia ratkaistaan pikkuhiljaa, sillä muutos heijastuu systeemistä toiseen. (Aaltio & Isokuortti 2019, 12–13.)

Ratkaisukeskeisyys, dialogisuus ja narratiivisuus ovat keskeisiä välineitä systeemisessä työskentelyssä. Ratkaisukeskeisyydellä tunnistetaan ja hyödynnetään perheen ja läheisverkoston voimavaroja. Dialogin avulla saadaan ymmärrystä kokonaisuudesta ja tilanteesta sekä vahvistetaan läpinäkyvyyttä. Narratiivisuus puolestaan korostaa sitä, että ei ole olemassa yhtä totuutta vaan erilaisia konstruktioita. (Aaltio & Isokuortti 2019, 13.)

Systeeminen tiimi koostuu useammasta sosiaalityöntekijästä sekä mahdollisesti asiakkuuksien hoitoon osallistuvista sosiaalihojaajista ja perhetyöntekijöistä. Lisäksi tiimiin kuuluu vakiojäsenenä perheterapeutti, konsultoiva sosiaalityöntekijä ja koordinaattori. (Aaltio & Isokuortti 2019, 14.) Systeeminen tiimi pyrkii pysähtymään asiakastilanteen äärelle ja tekemään harkittuja ratkaisuja, joissa on punnittu eri näkökulmat. Tiimi toimii osallistumalla reflektion, tuomalla esiin hypoteeseja ja miettien eri toimenpiteitä. Tiimin kesken jaetaan tieto ja vastuu sekä rakennetaan toimintamalli, jolla on yhteinen rakenne ja periaatteet. (Aaltio & Isokuortti 2019, 16.)

Systemisen tiimin sosiaalityöntekijät tuntevat kaikkien tiimiin osallistuvien sosiaalityöntekijöiden asiakastapaukset ja osallistuvat käsittelyyn. Systemistä sosiaalityötä tekevien asiakasmäärien tulisikin olla noin 20 henkilöä, jotta aikaresurssit ja systemisen sosiaalityön tavoite mahdollistuu. Tiimin tavoite on pystyä antamaan reflektiotukea ja sijaistaa tarpeen mukaan. (Aaltio & Isokuortti 2019, 14–15.)

Systemisen tiimin puheenjohtajana toimiva konsultoiva sosiaalityöntekijä antaa tiimin jäsenille tukea ja asiakastyön ohjausta sekä varmistaa ja kehittää systemistä työtapa. Hän pitää huolta, että tapausten käsittely on reflektioivaa ja moninäkökulmaista sekä antaa itse ulkopuolisen näkökulman asiakastapauksiin. Konsultoivalla sosiaalityöntekijällä ei pitäisi olla esihenkilövastuuta. (Aaltio & Isokuortti 2019, 15; Fagerström 2016, 21–22.) Perheterapeutti on koulutukseltaan systeminen perhepsykoterapeutti. Lisäksi vaatimuksena on ymmärrys lastensuojelusta, ryhmämuotoisesta asiakastapausten käsittelystä ja systemisestä mallista. Perheterapeutti varmistaa osaamisellaan systemisen työskentelytavan täyttymistä, toimii tiimissä tukemalla ja ohjeistamalla systemisen menetelmien käytössä ja antaa tiimille ulkopuolista näkökulmaa asiakastapauksiin. Perheterapeutti tuo oman vahvan taustansa pohjalta myös apua vuorovaikutussuhteiden ja työskentelytapojen pohdintaan perheen sisällä. (Aaltio & Isokuortti 2019, 15; Fagerström 2016, 21–22.) Sihteerin työstä systemisessä tiimissä vastaa sosiaalialan koulutuksen omaava koordinaattori. Hän kirjaa ja postittaa, kutsuu tapaamisiin, tekee ajanvarauksia, koordinoi yleisissä asioissa, ja jakaa tietoa työntekijöiden sekä sidosryhmien välillä. Hänen työtehtäviinsä liittyy ymmärrys etenkin asiakastietojen luovutuksesta liittyvistä laeista. (Aaltio & Isokuortti 2019, 15–16.)

Systemistä asiakastyötä tekevät systemisen tiimin jäsenet pitävät systemisiä viikkokokouksia, joissa käsitellään asiakastapaukset. Viikkokokous pitää sisällään jokaisen sosiaalityöntekijän tuoman yhden tai useamman asiakastapauksen, jolle kaikki tiimissä antavat reflektointitukea. Kokouksissa myös suunnitellaan toimenpiteitä ja päätetään niihin liittyvistä asioista. Sosiaalityöntekijä tuo esiin asiakastapauksen tiedot tiiviisti mutta informatiivisesti. Koordinaattori voi avustaa tietojen kasaamiseen liittyvissä yksityiskohdissa. Keskustelu viikkokokouksissa pyritään pitämään rakentavana, kehittävänä ja arvostavana. Sosiaalityöntekijä oppii viikkokokouksen avulla käyttämään systemistä työtettä myös itsenäisesti. Viikkokokous toimii myös turvallisena paikkana reflektoida omaa toimintaa ja ajatuksia yhdessä tiimin kanssa.

Viikkokokouksen suositeltu kesto on kolme tuntia. (Aaltio & Isokuortti 2019, 16–17; Petrelius & Uutela 2020, 11–12.)

Viikkokokousta vetää case-keskusteluna konsultoiva sosiaalityöntekijä, jota tukee työssään perheterapeutti (Aaltio & Isokuortti 2019, 15–16). Bostock ja muut (2019) nostavat systeemisen case-keskustelun tunnusmerkeiksi perheen vuorovaikutussuhteet, lapsen asettamisen keskiöön ja hänen riskiensä esiin tuomisen, uteliaan ja refleктоivan keskustelun useista eri näkökulmista, sekä hypoteesien muotoilun ja niiden pohjalta kehityssuunnitelman teon. Sosiaalityöntekijän on mahdollista saada tiimin tukea myös viikkokokousten ulkopuolella. Tiimin panosta onkin mahdollista tarvittaessa käyttää asiakastapaamisiin ja tällä tavoin tukea sosiaalityöntekijän systemaattista asiakastyötä. (Aaltio & Isokuortti 2019, 17; Petrelius & Uutela 2020, 11–12.)

Aiemmin uskottiin, että lasten hyväksikäyttöön liittyvät ongelmat olivat usein seurausta yksittäisistä tekijöistä, kuten vanhemmista ja heidän ongelmistaan liittyen esimerkiksi päihteiden käyttöön. Systeemisen lähestymistavan kautta ongelmia alettiin käsitellä sosiaalisten suhteiden, kuten esimerkiksi parisuhteiden, sekä muunmuassa asumisen ja taloudellisten tilanteiden kautta, mitkä ovat voineet johtaa vanhemmuuden roolin laiminlyömiseen. Systeemisen lähestymistavan juuret ovat ihmissuhteiden ja perhekeskeisyyden ymmärtämisessä. Kommunikointi perheen kesken johtaa vakauteen ja sääntöihin perheen sisällä. Ydinajatus on, että ongelmat sulautuvat suhteisiin ja ongelmat ovat ihmisten välisiä. (Pendry 2012, 26–28.)

Ongelma ei ole välttämättä lapsessa ja lapsen psyykkeessä, vaan kysymys on lapsen ja hänen sosiaalisen ympäristönsä kuten kodin ja koulun välisten suhteiden toimivuudessa. Tutkimukset osoittavat, että systeemisen lähestymistavan avulla saavutetaan kehitystä ja onnistumisia. Vaatii paljon sosiaalityöntekijältä, jonka vastuulla on huolehtia, että eri osa-alueet tulevat hoidetuksi. Yksi mallin heikkous onkin, että suhteellisen selkeissä tapauksissa sosiaalityöntekijä voi suoraan ”tuomita” esimerkiksi alkoholisti-isän ongelman ytimeksi, eikä selvitä asiaa perinpohjaisesti. (Pendry 2012, 29–30.) Pendryn (2012, 32) mukaan systeemistä työotetta on ajettava järjestelmällisesti sisään sosiaalityöhön, sillä sen hyödyt ovat selvät ja sillä on mahdollisuus mullistaa lasten ja nuorten sosiaalityön tehokkuus ja laatu. Koko organisaation olisi sitouduttava mallin käytäntöön, sillä malli ei toimi ilman johdonmukaista ja yhtenäistä toimintaa. (Pendry 2012, 29–30.)

2.3 Osallisuus

Lapsiperheiden sosiaalityössä, systeemisellä työotteella tehdessä, muodostetaan päivittäin päätöksiä siitä, miten lapsia ja perheitä tuetaan parhaiten. Eli täytyvätkö lasten ja perheiden tarpeet riittävällä tavalla? Lapsen turvallisuus pyritään varmistamaan tukemalla perhettä eri tavoin tai jopa sijoittamalla lapset toiseen paikkaan. Sosiaalityöntekijän päätökset ovat merkittäviä ja siksi onkin välttämätöntä, että lapset ja perheet saavat osallistua päätöksiin ja heitä kuullaan. (Woodman ym 2022, 1–2.) Lapsiin halutaan oikeudellisessa mielessä kohdentaa näin positiivista erityiskohtelua. Lapsen vajaavaltaisuuden takia lasten keskinäinen yhdenvertainen sekä aikuisiin suhteutettu kohtelu, oikeus huolenpitoon sekä oikeus suojeluun halutaan turvata. (Hakalehto 2018, 22.) Osallisuus tapahtuu kaikessa sosiaalityöhön liittyvässä toiminnassa, ihmisten välillä ja vuorovaikutussuhteiden kautta (Isola ym 2017, 3). Anna-Maria Ilola tutkimusryhmineen (2017, 3–4) kertoo osallisuuden näkyvän ihmisoikeuksina ja demokratiana, merkityksellisyytenä ja mahdollisuuksina, näkökulmina ja lähestymistapoina sekä kansalaisten aktivoinnilla ja yhdenvertaisten palveluiden mahdollistamisella. Osallisuus on mahdollistamassa oikeuksien, vastuiden ja velvollisuuksien toteutumista. Osallisuuden keinoin voidaan vaikuttaa systeemisen sosiaalityön vaikuttavampaan toteutumiseen.

Anna-Maria Isola tutkimusryhmineen (2017) on määrittänyt osallisuuden viitekehyksen sosiaalihuollossa: “osallisuus on liittymistä, suhteissa olemista, kuulumista, yhteisyyttä. Osallisuus on yhteensopivuutta ja mukaan ottamista. Se on osallistumista ja siihen liittyen vaikuttamista ja demokratiaa. Se on myös kaiken edellä mainitun järjestämistä ja johtamista” (Isola ym 2017, 3.) Osallisuudella on olemassa lukuisia erilaisia määritelmiä (ks. esim. Nivala & Ryynänen 2013; Hart 1992; Hotari, Oranen & Pösö 2013; THL 2023; Isola ym 2017; Nigel 2002). Osallisuus pitää sisällään osallistumisen eli osaa ottamisen, mutta itsessään määritelmä sisältää myös muuta sisältöä, kuten toimintaa ja olemista (Isola ym 2017, 3–4).

Puhuttaessa lapsen osallisuudesta tarkoitetaan muun muassa miten lapsi on matkassa määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa esimerkiksi sosiaalityötä sekä häneen kohdistuvia muita ratkaisuja. Osallistumisella on psykologinen tausta, jonka avulla lapsi oppii elämään ja olemaan osana yhteisöä. Osallisuus on mielipiteen ilmaisua, tiedon saantia sekä vaikutusmahdollisuuksia toimiin, päätöksiin ja suunnitelmiin. Osallisuus on ensisijaisesti

kokemusperäinen tunne kuulluksi tulemisesta, mutta myös osittain mitattavissa oleva asia. (THL 2023.)

Vuonna 2002 Nigel Thomas loi mallin osallisuuden eri ulottuvuuksista. Thomas toi esiin osallisuuden kompleksisuutta, tilannesidonnaisuutta ja ainutkertaisuutta. Malli jäsentää osallisuuden ulottuvuudet kuuteen osa-alueeseen; “1) Mahdollisuus valita, 2) Mahdollisuus saada tietoa, 3) Mahdollisuus vaikuttaa prosessiin, 4) Mahdollisuus ilmaista itseään, 5) Mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen sekä 6) Mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin”. Osallisuus pohjautuu lapsen valinnan mahdollisuuteen, jossa myös kieltäytyminen on vaihtoehto. Lapsella on mahdollisuus saada tietoa koko prosessin ajan niin sen hetken tilanteesta kuin omista oikeuksista ja velvollisuuksista. Lisäksi tulee olla mahdollisuus vaikuttaa ratkaisuihin ja prosessiin sekä tuoda omalla äänellä asioita esiin. Jotta lapsen ääni ja ilmaiseminen onnistuu, pitää mahdollistaa apua asioiden sanoittamiseen ja tunteiden ymmärtämiseen sekä ilmaisemiseen. Lapsella on mahdollisuus tehdä omia päätöksiä. (Nigel 2002, 174–176.) Lapsen osallistaminen mahdollistaa lapsen välittömän vaikutusmahdollisuuden niin sosiaalityön toimintaan kuin omaan elämäänsä. Lapsi voi myös kokea merkityksellisyyttä tullessaan kuulluksi ja lapsi toimiikin aina prosessissa asianosaisena. (THL 2023.)

Osallisuutta voi kuvailla myös osallisuusportaiden avulla. Ensimmäisestä kolmanteen portaaseen ei ole mitään mahdollisuutta todelliseen osallisuuteen, sillä nämä portaavat sisältävät vain lapsen kohdistuvia toimia, kuten manipulaatiota ja näennäistä osallistamista, antamatta oikeita osallistumisen mahdollisuuksia. Seuraavat askeleet alkavat sisältää todellista mutta rajoitettua osallisuutta. Alkuun lasta informoidaan tulevasta ja seuraavalla portaalla huomioidaan myös lapsen esiin nostamat ajatukset sekä ehdotukset. Kuudennella portaalla tehdään yhdessä asiat lapsen kanssa. Seitsemännellä ja kahdeksannella portaalla nousee esiin lapsikeskeisyys, joissa myös päädytään tekemään lasten toimesta päätöksiä yhdessä aikuisten kanssa. (Hart 1992, 5–13.)

Nivala ja Ryyänen (2013, 24) koostavat osallisuuden osallistumisen tavaksi ja laaduksi sekä kuulemiseksi, tunteeksi ja olemiseksi, jotka muovautuvat vuorovaikutussuhteissa ympäristöön ja ihmisiin. Osallisuutta voi myös tarkastella laajemmin liitoksena ja kuulumisena yhteisöön, vaikuttamalla yhteisöön. Tämä voi myös rakentaa identiteettiä ja auttaa yksilöä ymmärtämään osallisuuden kautta omaa itseään ja sitä mihin kuuluu. (Hotari, Oranen & Pösö 2013, 149–150.)

Käytännön sosiaalityössä osallisuus määrittyy mahdollisuudella osallistua tai kieltäytyä itseä koskevasta prosessista tai päätöksenteosta. On kuitenkin sosiaalityöntekijän tehtävä turvata lapsen osallisuus, joten vaikeassakin tilanteessa osallisuus tulee mahdollistaa lapsen kehityksen mukaan. Osallisuus pitää sisällään myös mahdollisuuden saada oikeanlaista tietoa, oikea-aikaisesti ja riittävästi. Tieto tulee olla todellista, kattavaa ja sellaista, että lapsella on mahdollisuus se ymmärtää. Lapsella tulee olla myös mahdollisuus vaikuttaa prosessiin. Lapsi voi siis halutessaan olla tilanteessa joko yksin tai jonkun tietyn läheisen kanssa. Lisäksi tulee selvittää miten lapsi haluaisi asioita käsiteltävän. Viranomaisen tulee toteuttaa asiaa lapsen edun mukaisesti. Lapsen oma ilmaisuvapaus ajatuksiin, mielipiteisiin ja ääneen suhteessa viranomaisiin ja muuhun läheisryhmään on myös tärkeä osa osallisuutta. Myös tuki oman mielipiteen ilmaisuun tulee tulla sosiaalityöntekijältä. Lapsella tulee olla myös mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin, pieniin tai isoihin, ja sosiaalityöntekijän tulee tunnistaa lapsen valmiudet tehdä valintoja ja päätöksiä. (THL 2023.)

Lasten osallistuminen on osa sitouttamista, kun lapsi saa olla mukana päätöksenteossa, hän luottaa ja sitoutuu prosessiin sekä hyväksyy päätökset, vaikka ne eivät olisikaan hänen toiveidensa mukaisia. Jos osallistumisen mahdollisuutta ei anneta, voi lapsi asettua vastarintaan. Kokemus tilanteesta voi saada lapsen vihaiseksi ja huolestuneeksi. Lapsi voi toimia vastoin ohjeita, kuten karata tai muuten vastustaa ammattilaisten toimia. Päätöksenteko on tarkempaa ja vastaa paremmin lapsen tarpeita silloin, kun lapsi saa osallistua siihen. Lapsen, perheen ja ammattilaisen näkemykset parhaasta tuesta voivat kuitenkin olla eriävät. Tämä ei kuitenkaan poista sitä, että lasta tulee osallistaa. Lapselle tulee antaa tietoa, mahdollisuus osallistua päätökseen ja ilmaista mielipiteitään, sekä kuunnella lasta ja arvostaa tämän näkemyksiä päätöksiä tehdessä. Päätösten tekemisen jälkeen lapselle ja perheelle tulee selkokielellisesti kertoa, miksi tähän ratkaisuun päädyttiin ja mitä se tarkoittaa. Tärkeää on myös selventää, miten päätöksessä otettiin heidän näkökulmansa huomioon. (Woodman ym 2022, 1–2.) Sosiaalityöntekijä on avainasemassa osallistamassa lasta ja perhettä sekä toteuttamassa heidän oikeuksiaan. Tämän takia onkin erittäin tärkeää, että työntekijä tietää miten lasta ja perhettä kuuluisi osallistaa ja millaisia työvälineitä hänellä on siihen systeemisellä työotteella toimiessaan.

Pesäpuu Ry (2023) on esimerkiksi luonut yhdessä erään hyvinvointialueen kanssa mallin lapsen osallisuuden laatuksiteereistä. Kriteerien mukaan lapsi tavataan ilman vanhempia ja lasta tavataan

säännöllisesti tai häneen ollaan muuten yhteydessä. Lapselle annetaan mahdollisuus tuottaa tietoa ja mielipide omasta asiastaan ja tilanteestaan sekä mahdollisuus kommentoida kerättyä tietoa. Lapselle tulee kertoa syy, miksi tapaaminen tapahtuu, miten aihetta käsitellään, ja mitä seuraavaksi tapahtuu sekä miksi ja miten päädytään lopputulokseen. Lapselle tulee antaa mahdollisuus kommentoida lopputulosta. Lasta tuetaan kertomaan hänelle sopivalla tavalla käsiteltävästä asiasta. Tapaaminen järjestetään aina lapsen pyytäessä ja hänelle tutussa ympäristössä. Myös dokumentointi vaiheessa tuodaan esiin, miten lapsen mielipide on selvitetty ja miten on annettu mahdollisuus ilmaista oma mielipide lopputuloksesta. (Pesäpuu 2023.)

2.4 Lapsiperheiden sosiaalityö

Lasten oikeudet nähdään nykyään erittäin tärkeinä sekä Suomessa että maailmalla, sillä alaikäiset eivät pysty aikuisten kanssa samalla tavoin huolehtimaan omien oikeuksiensa toteutumisesta. Lapsen oikeuksien perustana Suomessa toimivat Lastensuojelulaki (417/2007), Perustuslaki (731/1999), Yhdistyneiden kansakuntien lasten oikeuksien yleissopimus sekä Euroopan ihmisoikeussopimus. YK:n vuonna 1989 vahvistetusta lasten oikeuksien yleissopimuksesta lähtien lasten oikeudet on tunnustettu kansainvälisesti merkittäväksi (Woodman, Roche & McArthur 2020, 1–2). Maailmanlaajuisesti ymmärretään tarve lasten suojeluun ja lainsäädännöllä halutaan turvata lasten yhdenvertaisuus aikuisiin sekä toisiinsa nähden. (Hakalehto 2018, 23.)

1900-luvulta lähtien lasten suojeleminen on ollut ollut lasten oikeuksien lähtökohtana. Suojelun rinnalle lasten oikeudelliseen asemaan liittyen on tullut 1970-luvulta alkaen näkemys lasten osallisuudesta henkilökohtaisia asioita koskeviin seikkoihin. Lapsella on muun muassa oikeus omaan mielipiteeseensä sekä siihen, että lapsen näkökanta otetaan huomioon. (Hakalehto 2018, 47.) Lastensuojelusta on säädetty Lastensuojelulaissa (417/2007). Lasten oikeuksista on puolestaan säädetty Perustuslaissa (731/1999), joka noudattaa, ja jota täydentää YK lasten oikeuksien yleissopimusta sekä Euroopan ihmisoikeussopimusta. Lastensuojelulain (417/2007) tehtävänä on varmistaa lapselle suojele ja turvallinen ympäristö. Vanhempien tehtävä on mahdollistaa lapselle tasapainossa oleva hyvinvointi ja kehitys. Viranomaisen astuu mukaan tukemaan vanhempia kasvatustyössä eri tukitoimin, jos tämä ei kuitenkaan toteudu. Tavoitteena on kuitenkin, että ensisijaisesti lapsi saisi pysyä kotona. Jos tämä ei ole mahdollista voidaan lapsi

sijoittaa eri tavoin. Sosiaalihuollon asiakkuus on vapaaehtoiseen suostumukseen perustuva, mutta lastensuojelun asiakkuus voi alkaa myös viranomaispäätöksellä (417/2014, 36§ ja 2007/417, 27 §).

Edellä mainitut lait ja sopimukset yhdessä Sosiaalihuoltolain (1301/2014) kanssa varmistavat lasten ja perheiden oikeuksia sekä osallisuutta. Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) varmistaa lapsiperheiden sosiaalityön oikea-aikaisten ehkäisevien palveluiden määrää ja vähentää raskaita korjaavia lastensuojelun tukitoimia. Sosiaalihuoltolaissa (417/2014) painopiste on ennaltaehkäisevässä työssä ja asiakaskeskeisyydessä. ”Lastensuojelua on lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu, jota toteutetaan silloin kun lapsi ja perhe ovat lastensuojelun asiakkaina. Asiakassuunnitelman laatiminen, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus, huostaanotto sekä sijaishuollon järjestäminen ja jälkihuolto ovat lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua. Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun järjestämisestä vastaa hyvinvointialue.” (THL 2023a.) Tutkielmassa käsitellään niin sosiaalihuoltolain (417/2014) mukaisesti tehtyä sosiaalityötä lasten ja perheiden kanssa, jota hyvinvointialueilla nimitetään esimerkiksi lapsiperheiden sosiaalityöksi, että lastensuojelulain (417/2007) mukaisesti tehtävää lapsi- ja perhekohtaista sosiaalityötä. Tutkielmassa näistä puhutaan yhteisesti nimityksellä lapsiperheiden sosiaalityö.

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) tavoitteena on ”vahvistaa sosiaalihuoltolain asemaa keskeisenä yleislakina, edistää sosiaalihuollon yhdenvertaista saatavuutta ja saavutettavuutta, siirtää sosiaalihuollon painopistettä korjaavista toimista hyvinvoinnin edistämiseen ja varhaiseen tukeen sekä vahvistaa asiakaslähtöisyyttä ja kokonaisvaltaisuutta”. Sosiaalipalvelujen järjestämisen perustana ovat lapsiperheiden tuen tarpeet. On kuitenkin havaintoja siitä, että oikea-aikaisuus, kohdentuminen ja yhdenvertaisuus eivät peruspalvelujen kohdalla täysin vastaa tuen tarpeisiin. Kehitettävää riittää lastensuojelun käytännöissä ja tuen tarpeen määrittämisessä. (Alatalo, Miettunen, Liukko, Kettunen & Normia-Ahlsten 2019, 9–11.) Lainsäädäntö mahdollistaa lapsen osallisuuden ja toisaalta myös velvoittaa viranomaisen huolehtimaan, että lapsen osallisuus on mahdollista.

Lapsiperheiden sosiaalityössä lapsi on asiakkuudessa ja siksi lapsi- ja perhekeskeisyyttä korostetaan. Lapsiperheiden sosiaalityötä tehtäessä lapsi ja perhe ovat keskiössä niin systeemisen työtteen, osallistamisen kuin lainsäädännön kautta. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on kuunnella

lasta, saada kokonais käsitys tilanteesta lapsen substanssin kautta sekä varmistaa, että sosiaalityötä tehdessä osallisuus mahdollistetaan ja lapsi tulee kuulluksi. Yleensä lapselle ja vanhemmalle tuleekin järjestää erilliset tapaamiset, jotta varmistetaan kuulluksi tuleminen. Sosiaalityöntekijän kokonaiskuva tilanteesta rakentuu vuorovaikutussuhteessa lapsen sekä vanhemman kokemusperäisestä tiedosta. Lapselle tulee myös aina informoida, miksi hän on paikalla tilanteessa. Kuuleminen, kuuntelu, tekeminen ja kohtaaminen ovat sosiaalityöntekijän välineet. Sosiaalityöntekijän tulee tapaamisissa huomioida lapsen kasvun ja kehityksen mukainen kohtaaminen vuorovaikutuksessa ja toimissa pyrkien lapsen näkökulman tavoittamiseen. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 8–10, 7–19, 30–33.)

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on teoreettinen tutkimus, joka pohjautuu aineistolähtöisyyteen. Tämän tutkielman tutkimusstrategia on kartoittava. Sillä pyritään tarkastelemaan sitä, miten maailma ja ihmiset toimivat rajatun aiheen ympärillä (ks. esim. Salminen 2011). Tutkielman analyysimenetelmä, temaattinen analyysi, on laadullinen ja siinä on reflektiivinen ja abduktiivinen tutkimusstrategia, jossa teoria ja tutkimus ovat vuorovaikutuksessa.

Tutkielmassa on hermeneuttinen tiedonintressi, jolla pyritään kuvailemaan ja ymmärtämään ilmiötä käyttäen systeemiteoriaa ja osallisuuden käsitettä. Sillä tuodaan sosiaalityöntekijöille sekä sosiaalityön asiakkaille esiin systeemisen työotteen tuomat mahdollisuudet ja haasteet osallisuudessa. Hermeneuttisella tiedonintressillä pyritään ymmärtämään tekstiä laajassa kontekstissa ja tulkitsemaan sitä. Se pyrkii selvittämään vastauksia kysymykselle miksi, unohtaen kausaliteetit, kyseenalaistaen ja selvittäen miksi yhteiskunta tai yksilö toimii niin kuin toimii. Tämä on hyvin tyypillistä ihmistieteelliselle tutkimukselle. (Habermas 1976.)

“Miten lasten osallisuus toteutuu systeemisellä työotteella tehdyssä palvelutarpeen arvioinnissa?” oli ensimmäinen tutkimuskysymykseni, johon halusin saada vastauksen, sillä työskentelen osin palvelutarpeen arvioinnin parissa ja tiesin, että aihetta on tutkittu suhteellisen vähän systeemisen työotteen näkökulmasta. Tehdessäni aineistohakuja huomasin, että aiheesta ei löydy riittävän laajasti suomalaista tai kansainvälistä tieteellistä tutkimusta, joten muokkasin hakuni laajemmaksi. Tutkimustehtävänä on tarkastella lapsiperheiden osallisuuden toteutumista systeemisellä työotteella tehdyssä sosiaalityössä. Tutkimuskysymys konkretisoi niitä operaatioita, joita tutkimuksessa seuraavaksi tehdään eli hankitaan tutkimusaineisto, joka aineisto analysoidaan sellaisella tutkimusmenetelmällä, jolla saadaan vastaukset tutkimuskysymykseen ja tutkimustehtävään.

Tutkimuskysymykseni on:

“Miten lasten ja perheiden osallisuus toteutuu systeemillä työotteella tehdyssä sosiaalityössä aiempien tutkimusten mukaan?”

3.2 Tutkimusmenetelmä ja aineiston hankinta

Tutkimusstrategia on menetelmällisten ratkaisujen kokonaisuus, jonka valinta riippuu tutkimustehtävästä. Aineiston hankinnan menetelmäksi on valittu kuvaileva kirjallisuuskatsaus, sillä tällä saadaan monipuolista ja laajaa tietoa valitusta aiheesta. Kirjallisuuskatsaus tutkimusmetodinä ja tekniikkana tarkastelee aiemmin aiheesta tehtyjä tutkimuksia. Sen keinoin kootaan aiemmat tutkimukset ja muodostetaan niistä suurempi kokonaisuus. Tutkimusmetodinä kirjallisuuskatsaus pyrkii kehittämään jo olemassa olevaa tietoa aiheesta sekä mahdollisesti saamaan uutta tietoa aikaan. Kirjallisuuskatsauksen keinoin analysoidaan aiempaa tietoa, luodaan viitekehys aiemman tiedon kokonaisuudelle sekä tunnistetaan puutteita ja ongelmia. (Salminen 2011, 1–3.)

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen keinoin pyritään aineistolähtöisesti ymmärtämään tutkittavaa aihetta ja ilmiötä. Kuvailevaa kirjallisuuskatsausta on toisaalta kritisoitu tutkimusmenetelmänä sen sattumanvaraisuuden ja subjektiivisuuden takia. Vahvuutena puolestaan pidetään asioiden perusteltavuutta ja mahdollisuutta ohjata tarkastelu yksityiskohtiin ja teorian erityisiin kysymyksiin. (Kangasniemi, Utriainen, Ahonen, Pietilä, Jääskeläinen & Liikanen 2013, 291–293.)

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on aiemman tiedon esittelyyn käytetty tutkittavan aiheen ymmärtämiseen tähtäävä aineistolähtöinen menetelmä. Tutkijan tulee tuntea menetelmä ja valittu aihe ennen tutkielman tekoa. (Kangasniemi ym 2013, 299.) Metodi on yleisesti käytössä, ja toimiikin vain löyhähkönä rajauksena kirjallisuudelle. Osaltaan tämän ansiosta tutkittava ilmiö saadaan kattavasti esiin. (Salminen 2011, 6–7.)

<u>Artikkelien hyväksymiskriteerit</u>	<u>Artikkelien poissulkukriteerit</u>
Tutkimukset vuosilta 2010–2023	Vanhemmat kuin 2010 vuonna julkaistut tutkimukset
Suomen ja Englanninkieliset	Muut kuin suomen ja englanninkieliset
Artikkelit, jotka vastaavat abstraktin perusteella tutkimuskysymykseen	Artikkelit, jotka eivät vastanneet tutkimuskysymykseen otsikon tai abstraktin perusteella
Määrällinen tai laadullinen tutkimus	Kirjallisuuskatsaus, pääkirjoitukset
Vertaisarvioitu artikkeli	Artikkelit, jotka eivät olleet vertaisarvioitu
Sähköisesti ilmaiseksi saatavilla oleva	Sama artikkeli useammasta tietokannasta Artikkelit, jotka eivät ole ilmaiseksi saatavilla

Taulukko 1. Artikkelien hyväksymis- ja poissulkukriteerit.

Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa ei käytetä kovinkaan merkittäviä tai yksityiskohtaisia rajoituksia, koska niissä pyritään tuomaan aihepiiriä laajasti esiin (Salminen 2011, 6–7). Tutkimuksen laadun kannalta on kuitenkin tärkeää tuoda näkyväksi hyväksymis- ja poissulkukriteerit sekä valita aineistoksi mahdollisimman luotettavat tutkimukset ja lähteet (Metsämuuronen 2011, 47–48). Edellä kirjattu keskeiset lähtökohdat hyväksymis- ja poissulku kriteerien osalta (Taulukko 1. Artikkelien hyväksymis- ja poissulkukriteerit).

Hyväksymiskriteereitä ovat suomen- ja englanninkieliset tutkimukset vuosilta 2010–2023. Sellaiset artikkelit, jotka vastaavat abstraktin perusteella tutkimuskysymykseen. Kyseessä voi olla määrällinen tai laadullinen tutkimus, mutta sen on oltava ilmaiseksi saatavilla. Artikkelien poissulkukriteereinä toimivat muut kuin suomen- ja englanninkieliset vanhemmat kuin 2010 vuonna julkaistut tutkimukset. Lisäksi jätettiin pois artikkelit, jotka eivät vastanneet tutkimuskysymykseen otsikon, abstraktin, kirjallisuuskatsaus tai pääkirjoituksen perusteella. Löydettyistä artikkeleista käytettiin aineistoon vain ne, jotka olivat ilmaiseksi saatavilla. Jos sama

artikkeli tuli löydöksestä useammasta tietokannasta, se jätettiin pois toisen tietokannan hakutuloksista.

Tämän tutkielman luotettavuutta pyritään lisäämään alla olevalla taulukolla. Taulukko sisältää tiedot käytetyistä tietokannoista, määräyksistä ja hakusanoista (Taulukko 2. Tietokantahaun määräykset ja hakusanat). Hakusanat syntyivät teoriaan tutustumisen pohjalta. Tutkimuksessa käytettiin artikkeleista 2010-luvulta alkaen, jotta saatiin aineistoon kattava kuva jo tehdyistä tutkimuksista. Tietokantahauihin käytettiin lopulta LUC-Finna, Google Scholar, ScienceDirect, EBSCOhost, ProQuest ja ResearchGate tietokantoja, sillä harjoitushakutuloksissa näistä tietokannoista löytyi vastaavuuksia. Kirjaston informaatikko tuki hakusanojen- ja yhdistelmien muodostuksessa. Taulukkoon listattuja hakusanoja käytettiin erilaisin hakuyhdistelmin käyttäen hyväksi AND- sanaa ja sulkuja hakulauseketta muodostaessa. Esimerkki hakulausekkeesta: “(reclaiming social work) AND (child protection) AND participation”.

Tietokanta	Hakusanat	Haun kohde
LUC-Finna Google Scholar ScienceDirect ResearchGate EBSCOhost ProQuest	(reclaiming social work OR systemic practice model OR Hackney model OR systeminen toimintamalli) AND (children’s social care OR child protection OR lapsiperheiden sosiaalityö OR lastensuojelu) AND (child participation OR osallisuus)	Kaikki osumat Abstrakti 2010–2023 Vertaisarvioitu

Taulukko 2. Tietokantahaun määräykset ja hakusanat

Tietokantahaku tehtiin syksyllä 2023 viikoilla 42 ja 43. Osa artikkeleista löytyi hakusanoilla ja osa lumipalloefektillä. Lumipalloefekti toimi tämän tutkielman tapauksessa niin, että löydettyyn artikkeliin tutustuessa löytyi viittaus toiseen artikkeliin, joka osoittautui myös tutkielman

aineistoon sopivaksi. Kahta abstraktin perusteella sopivaa artikkelia ei löytynyt ilmaiseksi, joten ne jäivät pois aineistosta. Lisäksi kaksi abstraktin perusteella valituista artikkeleista jätettiin pois, sillä ne osoittautuvat tarkemman analyysin jälkeen epäsopiviksi. Kirjallisuuskatsaukseen valikoitui sekä laadullisia että määrällisiä empiirisiä tutkimuksia. Tietokantahaun jälkeen siirryttiin aineiston lukemiseen, läpikäyntiin ja analyysivaiheeseen.

3.3 Aineiston analyysi

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla luodaan valitusta aineistosta kuvaileva kvalitatiivinen vastaus (Kangasniemi, Utriainen, Ahonen, Pietilä, Jääskeläinen & Liikanen 2013, 291). Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen keinoin kerättyä aineistoa arvioidaan kuvailevan synteessin keinoin, missä tiivistetään tutkimuskysymyksen kannalta oleelliset asiat järjestelmällisesti. Kuvaileva katsaus ei ole erityisen systemaattinen, mutta sen tarkoituksena on päivittää tutkimustietoa. (Salminen 2011, 7.)

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksessa kerätystä aineistosta rakennetaan kuvailu, joka vastaa tutkimustehtävään (Kuvio 1. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen vaiheet ja erityispiirteet). Aineisto jäsennetään ja siitä tunnistetaan tutkimustehtävän kannalta oleellinen tieto (Kangasniemi ym 2013, 296). Aineistosta haetaan tutkielman kannalta merkityksellisiä asioita, jotka jäsennetään kokonaisuuksiksi. Luodun jäsennellyn kokonaisuuden sisällä voi tehdä sisäistä vertailua ja esittää tämän pohjalta laajempia päätelmiä aineistosta. Tavoitteena on vastata esitettyyn tutkimuskysymykseen laadullisella kuvailulla ja aineiston pohjalta tehdä mahdollisia uusia johtopäätöksiä. (Kangasniemi ym 2013, 296–297.) Menetelmän avulla saadaan aineistolähtöinen laadullinen kuvailu tutkimuskysymykseen.

Kuvio 1. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen vaiheet ja erityispiirteet (Kangasniemi ym 2013).

Aineistoon valikoitui lopulta 15 artikkelia, joissa nousee esiin tutkimuskysymyksen kannalta oleellisia havaintoja liittyen lapsiperheiden osallisuuteen systemisellä työotteella tehdyssä sosiaalityössä. Alla olevaan taulukkoon (Taulukko 3. Kuvailevan kirjallisuuskatsaukseen valitut artikkelit.) on koottu tutkielmassa käytetyt artikkelit, niiden nimi, kirjoittaja tai kirjoittajat, julkaisuvuosi, maa ja julkaisupaikka sekä tutkimusmenetelmä tai -menetelmät.

Nimi	Kirjoittaja(t)	Vuosi	Maa ja julkaisupaikka	Tutkimusmenetelmä(t)
Developing a programme theory for the Systemic Practice Model in children's social care: Key informants' perspectives.	Aaltio, E., & Isokuortti, N.	2021	Suomi Tutkimusartikkeli julkaistu Child & Family Social Work.	Implementointi tutkimus; määrällistä ja laadullista aineistoa.
Evaluating the effectiveness	Aaltio, E.	2022	Suomi Tutkimusartikkeli julkaistu	Laadullinen tutkimus, kyselytutkimus

Nimi	Kirjoittaja(t)	Vuosi	Maa ja julkaisupaikka	Tutkimusmenetelmä(t)
of the systemic practice model of children's social care – A pilot study on child- and family-level outcomes.			Children and Youth Services Review.	
Fidelity and influencing factors in the Systemic Practice Model of children's social care in Finland.	Aaltio, E., & Isokuortti, N.	2020	Suomi Tutkimusartikkeli julkaistu Children and Youth Services Review.	Implementointi tutkimus; määrällistä ja laadullista aineistoa.
Scaling and deepening the Reclaiming Social Work model.	Bostock, L., Forrester, D., Patrizo, L., Godfrey, T., Zonouzi, M., Antonopoulou, V., Bird, H., & Tinarwo, M.	2017	Iso-Britannia Arviointiraportti.Children's Social Care Innovation Programme Evaluation Report.	Laadullinen tutkimus, useita menetelmiä; haastattelut, havaintotutkimus ja tapaustutkimus
Scaling and deepening the Reclaiming Social Work model: longitudinal follow up.	Bostock, L., & Newlands, F.	2020	Iso-Britannia Arviointiraportti. Children's Social Care Innovation Programme Evaluation Report.	Laadullinen tutkimus, useita erilaisia menetelmiä; työntekijöiden haastattelut, havaintotutkimus, tapaustutkimus ja tutkimushaastatteluja

Nimi	Kirjoittaja(t)	Vuosi	Maa ja julkaisupaikka	Tutkimusmenetelmä(t)
				perheiden kanssa.
What is the impact of supervision on direct practice with families?	Bostock, L., Patrizo, L., Godfrey, T., & Forrester, D.	2019	Iso-Britannia Tutkimusartikkeli julkaistu Children and Youth Services Review.	Laadullinen tutkimus, havaintotutkimus.
How do we assess the quality of group supervision? Developing a coding framework.	Bostock, L., Patrizo, L., Godfrey, T., Munro, E., & Forrester, D.	2019	Iso-Britannia Tutkimusartikkeli julkaistu Children and Youth Services Review.	Laadullinen tutkimus, havaintotutkimus.
Why does systemic supervision support practitioners' practice more effectively with children and families?	Bostock, L., Patrizo, L., Godfrey, T., & Forrester, D.	2022	Iso-Britannia Tutkimusartikkeli julkaistu Children and Youth Services Review.	Laadullinen tutkimus, työntekijöiden haastattelut.
Working with the whole family: What case files tell us about social work practices.	Laird, S. E., Morris, K., Archard, P., & Clawson, R.	2016	Iso-Britannia Tutkimusartikkeli julkaistu Child & Family Social Work.	Laadullinen tutkimus, työntekijöiden asiakirjojen vertailu.
Changing practice: The possibilities and limits	Laird, S. E., Morris, K., Archard, P., & Clawson, R.	2017	Iso-Britannia Tutkimusartikkeli julkaistu Qualitative Social Work.	Laadullinen tutkimus, tutkimushaastatteluja

Nimi	Kirjoittaja(t)	Vuosi	Maa ja julkaisupaikka	Tutkimusmenetelmä(t)
for reshaping social work practice.				perheiden kanssa.
From doing to being: the tensions of systemic practice in social work – group reflective supervision in child protection.	Bingle, L., & Middleton, A.	2019	Iso-Britannia Tutkimusartikkeli julkaistu Journal of Family Therapy.	Laadullinen tutkimus, kyselytutkimus
Reclaiming Social Work? An Evaluation of Systemic Units as an Approach to Delivering Children's Services.	Forrester, D., Westlake, D., McCann, M., Thurnham, A., Shefer, G., Glynn, G., & Killian, M.	2013	Iso-Britannia Raportti julkaistu Bedfordshire yliopiston ja Tilda Goldberg Centre for social work and social care yhteistyönä.	Laadullinen tutkimus, useita erilaisia menetelmiä; havaintotutkimus, työntekijöiden haastattelut ja tutkimushaastattelut perheille.
A golden thread? The relationship between supervision, practice, and family engagement in child and family social work.	Wilkings, D., Lynch, A., & Antonopoulou, P.	2018	Iso-Britannia Tutkimusartikkeli julkaistu Child & Family Social Work.	Laadullinen tutkimus, useita erilaisia menetelmiä; havaintotutkimus, tapaustutkimus, työntekijöiden haastattelut ja tutkimushaastattelut perheille.

Nimi	Kirjoittaja(t)	Vuosi	Maa ja julkaisupaikka	Tutkimusmenetelmä(t)
Reclaiming Social Work. London Borough of Hackney Children and Young People's Services.	Cross, S., Hubbard, A., & Munro, E.	2010	Iso-Britannia Tutkimusartikkeli julkaistu The London School of Economics and Political Science.	Laadullinen tutkimus, tutkimushaastattelut perheille.
Children's Social Care Innovation Programme: final evaluation report.	Sebba, J., Luke, N., McNeish, D., & Rees, A.	2017	Iso-Britannia Arviointiraportti. Children's Social Care Innovation Programme: final evaluation report.	Laadullinen tutkimus.

Taulukko 3. Kirjallisuuskatsaukseen valitut artikkelit.

Artikkeleiden tarkempi läpikäynti aloitettiin lukemalla artikkelit kertaalleen läpi. Artikkeleita tarkasteltiin aineistolähtöisesti temaattista analyysia käyttäen (ks. esim. Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006) ja aineistosta nostettiin esiin tutkimuskysymyksen kannalta oleellisia teemoja. Teemat eivät olleet teoriaohjautuvia, vaan aineisto ohjasi toiston kautta löytyneitä teemoja. Tiedyt teemat toistuivat systemisellä työotteella tehdyissä lapsiperheiden sosiaalityön tutkimuksissa. Nämä teemat nostettiin esille ja ryhmiteltiin kuvailuksi. Samalla nostettiin esille myös lainauksia aineistosta. Aineiston teemat kuvasivat osallisuutta tai mahdollistavat tai haittaavat osallisuuden toteutumista systemisellä työotteella tehdyssä lapsiperheiden sosiaalityössä. Aineistosta nousi esiin vahvaksi teemaksi vuorovaikutus, joka puolestaan nosti esiin yhteenkuuluvuuden, sitoutumisen ja aktiivisen osallistumisen. Lopulta myös palvelun laatu nousi yhdeksi teemaksi. Nämä ovat kuvattu alalukuihin lapsiperheiden osallisuuden toteutuminen sekä osallisuuden mahdollistajat ja haittaavat tekijät. Samalla tarkastellaan myös syitä miksi osallisuus ei toteudu systemisellä työotteella tehdyssä sosiaalityössä. Tämän jälkeen kootaan keskeinen löydös

osallisuuden toteutumisesta systeemillä työotteella ja pyritään sitomaan löydös laajempaan kontekstiin.

3.4 Tutkimuseettiset kysymykset ja luotettavuus

Tutkielma noudattaa hyvän tieteellisen käytännön (TENK 2012) ja tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK 2019) määrittämiä ihmistieteellisen tutkimuksen eettisiä periaatteita. ”Tutkija kunnioittaa tutkittavien henkilöiden ihmisarvoa ja itsemääräämisoikeutta, tutkija kunnioittaa aineellista ja aineetonta kulttuuriperintöä sekä luonnon monimuotoisuutta, tutkija toteuttaa tutkimuksensa siten, että tutkimuksesta ei aiheudu tutkittavina oleville ihmisille, yhteisöille tai muille tutkimuskohteille merkittäviä riskejä, vahinkoja tai haittoja.” (TENK 2019, 7.)

Tutkielman tarkoituksen tulisi olla tieteelliseen teoriaan pohjautuvuuden lisäksi sellainen, joka tuo esiin heikoimpien tai vajaavalttaisten asemaa. Tämä tutkielma on rakennettu nostamalla lapsiperheet keskiöön, jotta jatkossa pystyttäisiin paremmin ottamaan heidän osallisuus huomioon lapsiperheiden systeemillä työotteella tehdyssä sosiaalityössä. Tutkielma pyrkii tuomaan lapsiperheiden äänen esiin ja näin vaikuttamaan myös sosiaalityön tuleviin toimiin.

Kuvailevaan kirjallisuuskatsaukseen liittyy sekä tutkimuskysymyksen muotoiluvaiheessa että muissakin vaiheissa tutkimusetiikan noudattaminen ja eettiset kysymykset. (Kangasniemi ym 2013, 291–292.) Menetelmänä tämä malli on väljä, joten tutkijan valinnoilla ja eettisyyden noudattamisella on keskeinen merkitys. Aineiston käsittelyssä korostuu oikeudenmukaisuus, tasavertaisuus ja rehtiys. Lisäksi valittu näkökulma tulee valita huolellisesti ja perustellen, sillä sen avulla minimoidaan subjektiivisen vinouman riski. Läpinäkyvyys ja johdonmukaisuus ovat ensisijaisia niin eettisyyden kuin luotettavuudenkin vuoksi. (Kangasniemi ym 2013, 197.)

Tutkielman luotettavuuden kannalta on keskeistä, että teoreettiset perustelut valittuun tutkimustehtävään ja tutkimuskysymykseen ovat laadukkaita ja johdonmukaisia (Kangasniemi ym 2013, 198). Aineiston perusteiden ja menetelmäosan kuvaus ja läpinäkyvyys on luotettavuuden keskeinen seikka. Luotettavuus heikkenee, jos tutkijalla on oma piilevä tarkoitus aineiston

valinnassa, jota ei tuoda läpinäkyväksi tutkielmassa. Lisäksi tutkielman luotettavuus heikkenee, jos aineisto ei ole liitetty teoriaan, tai tuloksia tulkitaan valikoivasti ja yksipuolisesti. Tutkijan oma näkökulma vaikuttaa aineiston valintaan ja kuvailun rakentamiseen. Tästä syystä samasta aineistosta voidaan päätyä erilaisiin johtopäätöksiin. Johtopäätökset tulee aina esittää riittävin perustein ja kohdella tuotettuja johtopäätöksiä samanarvoisesti. (Kangasniemi ym 2013, 298–299.) Esimerkiksi suorat lainaukset aineistosta tuovat näkyväksi tutkijan päättelyketjua (Puusa & Juuti 2020, 153–154).

Puusa ja Juuti (2020, 175–176) nostavat laadullisen tutkimuksen arvioinnissa esiin luotettavuuden ja eettisyyden lisäksi uskottavuuden. Uskottavuudella tarkoitetaan ulkopuolisten henkilöiden arviota siitä, että tutkielma on rakennettu luotettavasti ja eettisesti sekä johtopäätökset ovat todenmukaisia. Uskottavuuden kannalta tutkijan täytyy kuvata tutkielman vaiheet yksityiskohtaisesti ja todenmukaisesti. (Puusa & Juuti 2020, 175–176.) Avoimuus, tarkistettavuus ja perusteltavuus ovat osa tutkielman jokaista vaihetta (Puusa & Juuti 2020, 142–143).

Tällä hetkellä työskentelen hyvinvointialueen keskitetyssä asiakasohjausyksikössä perhesosiaalityössä sosiaalityöntekijänä viransijaisuudessa. Systeeminen työote on osa hyvinvointialueen työskentelytapaa. Olen myös itse työskennellyt systeemistä työotetta käyttäen, joten minulta löytyy esiymmärrys aihepiiristä ja aihe on tuttu. Kuitenkin nykyisessä viransijaisuudessa systeeminen työote on vain vähän osana arkea. Työskennellessäni systeemistä työotetta käyttäen olen ymmärtänyt sen vahvuudet liittyen ammatillisen osaamisen tukemiseen. Olen toiminut ammatissani lapsiperheiden palveluiden sosiaalihuoltolain mukaisissa palveluissa ja pääasiallinen tehtäväni on ollut tehdä alkukartoituksia lasten ja perheiden tilanteista. Olen huomannut kohtaamisen, vuorovaikutuksen ja osallisuuden tärkeyden työskennellessäni lapsiperheiden kanssa. Tämä käytännöntasolta saatu esiymmärrys, hyvinvointialueen koulutus systeemiseen työotteeseen sekä vuosien ammatinharjoittaminen tuovat minulle laajemman ymmärryksen tutkijan positioon esimerkiksi tämän tutkielman osalta.

Tutkielman tekijänä tutkija on itse tulkinnan ja suunnan määrittäjä, sillä tutkimusprosessi etenee yksityiskohtaisemmasta selvityksestä kohti yleisempiä tulkintoja ja näkökulmia liittyen tutkimusaiheisiin. Tutkija tuokin tutkielmaan omat arvot, ajatusmaailman, subjektiivisen todellisuuskäsityksen ja ennakko-odotukset. (Bansal, Smith & Vaara 2018, 1189.) Taustani

huomioiden pyrin kaikissa tutkielman vaiheissa ymmärtämään omien kokemuksieni ja ennakkokäsityksieni vaikutuksen aiheeseen liittyen. Pyrin toteuttamaan tutkielman mahdollisimman objektiivisesti. Tiedostan kuitenkin, että omat subjektiiviset kokemukset tulevat vaikuttamaan lopullisen tutkielman syntyyn. Omat kokemukseni ja kiinnostuksen kohteet ovat vaikuttaneet jo ideapaperivaiheessa tutkielman idean syntyyn.

4 TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimustehtävänä on tarkastella lapsiperheiden osallisuuden toteutumista systeemisellä työotteella tehdyssä sosiaalityössä. Tarkastelun työvälineenä toimi pohjana laaja teoreettinen tausta osallisuudesta ja systeemiteoriasta, johon olin tutustunut. Teorian tukemana nousi aineistolähtöisesti aineistosta kuvailun teemoja. Aineistosta nousi esiin vahvoiksi teemoiksi osallisuuden toteutumisesta; vuorovaikutus, joka puolestaan nosti esiin yhteenkuuluvuuden, sitoutumisen ja aktiivisen osallistumisen. Lopulta myös palvelun laatu nousi yhdeksi teemaksi. Nämä on alla kuvattu alalukuihin teemoiksi lapsiperheiden osallisuuden toteutuminen sekä osallisuuden mahdollistajat ja haittaavat tekijät. Näiden teemojen avulla vastataan tutkimuskysymykseen; Miten lasten ja perheiden osallisuus toteutuu systeemisellä työotteella tehdyssä sosiaalityössä aiempien tutkimusten mukaan? Luvussa 5 kootaan keskeinen löydös ja sidotaan se systeemisen työotteen laajempaan teoreettiseen kontekstiin.

4.1 Lapsiperheiden osallisuuden toteutuminen

Systeeminen työote lisää osallisuutta lisäämällä vuorovaikutusta ja osallistumista. Systeeminen työote saa perheet osallistumaan enemmän, ottamaan vastuuta ja keksimään myös itse ratkaisuja ongelmiin (Isokuorti & Aaltio 2020, 11–13). Systeemistä työotetta voi kuvailla ihmissuhteisiin pohjautuvaksi järjestelmälähtöiseksi työksi lapsiperheiden kanssa. Siinä syvennyttään perheen ja lapsen välisiin suhteisiin sekä kokonaiselinympäristöön, johon kuuluu sisäisten suhteiden lisäksi myös ulkoiset tekijät. Suhteisiin vaikutetaan vuorovaikutuksen kautta. Työotteen, tiimikokouksen ja työvälineiden kuten hypoteesien, aikajanojen ja työvälineitä avulla pyritään näkemään työntekijän ja perheen voimin tilanne ja kokemukset uudesta kulmasta. Näin lisätään perheen myötätuntoa ja ymmärrystä. Lisäksi perhettä voidaan auttaa voimaantumisessa ja lisäksi työntekijän ymmärrys tilanteesta paranee. Tämä voi pienentää perheen vanhempien syyllisyyden tuntoa, kun asiat on mahdollista nähdä laajemmasta perspektiivistä ja toisaalta voi antaa keinoja ymmärtää lapsen tilannetta eri tavoin. Tavoitteena on vahvistaa perheen vuorovaikutussuhteita ja tukea heitä löytämään ongelmiin ratkaisuja. Luodaan luottavainen, kunnioittava, utelias ja suhde

perheen välille. Samalla jaetaan valtaa ja tehdään päätöksiä yhdessä. (Isokuortti & Aaltio 2021, 449–450.) Yhdessä tehdyt päätökset lisäävät yhteenkuuluvuuden tunnetta ja sitoutumista.

Steve Cross, Alison Hubbard ja Eileen Munro (2010, 28–29) toteavat systeemisen työotteen lisäävän lapsiperheiden palvelujen laatua sekä mahdollistavan kokonaisvaltaisemman avun. Lisa Bostockin ja muiden (2017, 9–10) tapaustutkimuksessa keskitytään havaintoihin systeemisen työotteen vaikutuksesta perheisiin. Havainnoissa nousi esiin, että perheet kokivat suurempaa yhteisymmärrystä ja laatua sosiaalityöntekijöiden työssä. Muutenkin palaute oli positiivista, sillä työskentely oli empaattista, vahvuuksiin perustuvaa, kunnioittavaa ja ymmärrettiin perheen oman työskentelyn merkitys lopputulokseen. (Bostock, Forrester, Patrizo, Godfrey, Zonouzi, Antonopoulou, Bird & Tinarwo 2017, 9–10.) Tuloksissa on nähtävissä systeemisen työotteen ansiosta vuorovaikutuksen kehittyminen osallisuuden kasvun osana, jonka seurauksena palvelun laatu parantuu. Lisäksi tuloksissa nousee esiin, miten sosiaalityöntekijän saama tuki parantaa käytännön työn laatua osallisuuden avulla ja näin ollen perheen ja työntekijän välinen vuorovaikutuksen laatu paranee.

Vuorovaikutus on tärkeä teema osallisuuteen liittyen ja vuorovaikutuksen parantuessa myös sitoutuminen, yhteenkuuluvuus ja aktiivinen osallistuminen näkyvät selkeämmin. David Wilkins, Amy Lync ja Paraskevi Antonopoulou (2018) tutkivat systeemisellä työotteella tehdyn ryhmäohjauksen ja perhetapaamisten avulla tehdyn ohjauksen vaikutusta perheeseen. Käytännönläheinen ja ohjaava työote auttaa luomaan osallistavan suhteen perheeseen. Perhe sitoutuu ohjauksen avulla paremmin, jolloin perheen tavoitteisiin pääsy mahdollistuu aiempaa tehokkaammin. (Wilkins ym 2018, 12.) Hyvä ohjaus tukee parempia käytäntöjä, sekä auttaa perheen sitoutumista ja tavoitteiden saavuttamista. Perheistä 71 % koki olevansa tyytyväisiä tarjottuun apuun ja palveluun. Lisäksi perheistä 92 %:lle, joilla oli aiempaa kokemusta sosiaalityön palveluista, jäi tästä mallista parempi kokemus verrattuna aiempaan. (Wilkins ym 2018, 8.) Systeemisen työotteen ohjauksen laadulla on suora yhteys käytännön toteutuksen laatuun. Hyvä ohjaus oli tarkoituksenmukaisempaa, lapsikeskeisempää ja lapsiin kohdistuvia riskejä oli ilmaistu selvemmin. Ohjaustiimin avulla työntekijä arvioi omaa ymmärrystä ja pohtii lähestymistapaa etukäteen. Tämä auttaa työntekijöitä käyttämään vuorovaikutussuhteita tarkoituksenmukaisesti ja luovasti. Tällä on positiivinen vaikutus lasten ja heidän perheidensä tuloksiin. (Bostock, Patrizo,

Godfrey & Forrester 2019a, 5–8.) Lapset esimerkiksi kokivat systeemisen työtteen tukevan heidän osallisuuttaan:

"Minusta tuntui, että minua kuultiin kunnolla"

Suhteet työntekijöihin koettiin vahvoiksi ja perustuvan lasten vahvuuksiin:

"Hyviksi, koska pidämme toisistamme"

"Puhuimme monista hyvistä asioista ja se tuntui hyvältä" (Bostock ym 2017, 44.)

Laadukas perhekeskeinen keskustelu, joka nostaa esiin perheen vahvuuksia, auttaa perheiden kykyä käsitellä ongelmia toimivammin ja johtaa näin parempiin tuloksiin. Systeemisellä työtteellä toimiessa työntekijöitä kannustetaan muuttamaan lähestymistapaa ja toimintaa perhekeskeisempään suuntaan. (Sebba, Luke, McNeish & Rees 2017, 69–70.) Perheet kokivat palvelutyytyväisyyden hyvänä ja esimerkiksi yhtä korkeana kuin tavallisen mallin lapsiperheiden sosiaalityössä. Yksi haastatteluun osallistunut koki systeemisen työtteen tekniikoiden tuovan lisäarvoa, mutta toisaalta viisi kuudesta perheestä ei kokenut refleктоivan tiimikokouksen vaikuttaneen perheen tapaukseen. Tämä voi johtua siitä, että yhteys tapaamisten ja käytännön välillä on heikkoa. (Isokuortti & Aaltio 2020, 11–12.) Perheenjäsenen kertomana:

"Sosiaalityöntekijät voivat tietysti miettiä hyviä käytäntöjä tai keinoja perheen auttamiseksi, mutta mielestäni ne keinot pitäisi tuoda konkreettisesti perhetasolle." (Isokuortti & Aaltio 2020, 11–12.)

Systeeminen työote mahdollisti työntekijöille enemmän aikaa perheiden kanssa, lisäksi arviointiprosessi toimi systeemisissä yksiköissä paremmin saaden aikaan johdonmukaisempia ja korkealaatuisempia arviointeja. Yhteisymmärrys lisääntyi työntekijöiden ja vanhempien välillä. Työntekijöiden taidot ja keinot työskennellä perheiden kanssa myös kehittyivät. Kriisitilanteisiin pystyttiin esimerkiksi tarjoamaan tehokkaampaa apua. Systeemisen työtteen seurauksena syntyi korkeampi yhteisymmärrys asiakkaan ja työntekijän välillä. Havaittavissa oli, että työntekijöiden parempi taitotaso tuli selkeämmin esille asiakastilanteissa sekä suhteet perheisiin olivat paremmat. (Forrester, Westlake, McCann, Thurnham, Shefer, Glynn & Killian 2013, 173–174, 178.)

Lisa Bostock ja muut (2019b, 520–521) totesivat systeemisen työotteen toiminnassa olevan enemmän ja monipuolisemmin mainintoja perheenvälisistä suhteista. Lisäksi tilanteiden arviointeihin on saatu osallistumaan enemmän perheitä. Keskusteluissa nostetaan enemmän esiin lasten ajatuksia ja heidän tuntemuksiansa perheiden sisäisistä suhteista. Malli nostaakin aiempaa enemmän esiin lapsen roolia. Lisäksi keskusteluissa tuotiin esiin tunnetut riskit ja kartoitettiin perheen vahvuuksia. Tarkoituksena on ollut tuoda esiin korostuneesti perheen sisäisiä suhdemalleja ja ymmärtää perheenjäsenten tunteita sekä ajatuksia. (Bostock, Patrizo, Godfrey, Munro & Forrester 2019b, 520–521.) Systeemisen ryhmän toiminta tukee edellä mainittuja seikkoja ja ottaa samanaikaisesti huomioon systeemisiä työikäntöjä kysymyksin, näkökulmin ja hypoteesein. Hypoteesit suunniteltiin tukemaan sosiaalityöntekijän käytäntöä refleksiivisemmin perheen kanssa ja tukemaan positiivista muutosta lapsille. Kysymyksien tarkoitus on tukea sosiaalityöntekijää ja ohjata vanhempia ajattelemaan perheen välisiä suhteita. Systeemisen ryhmän toiminnassa keskityttiin kunnioittavan keskustelun edistämiseen, jotta lapsille ja perheille saataisiin tarjottua paras mahdollinen tuki. Tuomitsemattomuus ja yhteistyökyky korostui myös emotionaalisesti latautuneemmissa tilanteissa. (Bostock ym 2019b, 520–521.)

Siobhan Lairdin, Kate Morrisin, Philip Archardin ja Rachael Clawsonin (2017, 582–583) tutkimuksessa käy ilmi, että perheet kokevat systeemisen työotteen muuttaneen lähestymistapaa ja sävyä positiivisempaan suuntaan. Kuitenkaan selvää muutosta ei tapahtunut perheiden ongelmien suhteen, vaikka sävy työskentelyssä olikin eri. Yksi haastatelluista kertoo:

“Sosiaalityöntekijä sanoo, tämä on loistavaa’ Mikään ei ole muuttunut, olen joutunut käsittelemään ongelmaa, ja minä pidän poikani turvassa.” (Laird ym 2017, 582–583.)

85 % perheistä oli samaa mieltä väittämästä “sosiaalityöntekijä näkee vahvuuteni “. 40 % oli samaa mieltä väittämästä "sosiaalityöntekijä työskentelee perheen muiden jäsenten kanssa". 59 % oli samaa mieltä väittämästä "sosiaalityöntekijäni todella pyrkii viettämään aikaa minun ja perheeni kanssa". Tämä viittaa siihen, että vaikka yhteisymmärrys oli lisääntynyt, ei kokonaisvaltaista muutosta ollut tapahtunut verrattuna aiempaan. (Laird ym 2017, 582–583.)

Forrester ja muut (2013) tutkivat laajemmin systeemisen työotteen hyviä ja huonoja puolia useilla eri menetelmillä. Perheiden näkökulmasta tuloksista nousi esimerkiksi esille, että työntekijät

viettävät enemmän aikaa perheiden kanssa, työntekijöiden viestintätaidot parantuivat sekä perheiden ja työntekijöiden välinen yhteisymmärrys keskeisistä asioista kehittyi. Tämän lisäksi perheet suhtautuivat myönteisemmin saamaansa palveluun ja sen laatuun. Perheet myös kokivat vuorovaikutussuhteen aiempaa aidommaksi ja lämpöisemmäksi. Tämä intensiivisempi työote lisää käytettyä aikaa perheiden kanssa, joka tiiviin ja refleктоivan työotteen avulla nostaa palvelunlaatua ja siihen sitoutumista. (Forrester ym 2013, 173–174, 181–183.)

Aaltio (2022) arvioi kyselytutkimuksella systeemisen työotteen tehokkuutta perheiden tapaamisten lukumäärään ja saadun palvelun laadun kautta. Laatuun liittyen ei kuitenkaan havaittu merkittäviä muutoksia. Äidit silti kokivat perhesuhteiden kehittyneen, mutta lapset eivät havainneet merkittävää muutosta. Myös kokemus omasta hyvinvoinnista pysyi samana. Perheiden tapaamisten lukumäärä kuitenkin kaksinkertaistui systeemillä työotteella, mikä toi esiin halutun perhekeskeisen lähestymistavan. (Aaltio 2022, 144–146.) Saman havaitsi myös Forrester kumppaneineen (2013). Systeemistä työotetta ei tutkimuksen perusteella todettu aiempaa toimintamallia tehokkaammaksi. Tähän voi vaikuttaa muun muassa lyhyt seuranta-aika ja että mallia ei ole täysin omaksuttu tiimeissä. (Aaltio 2022, 144–146.)

Keskustelu on keskeinen interventio sosiaalityössä. Työntekijöiden tapa kommunikoida perheiden kanssa on ratkaisevan tärkeää heidän sitoutumisensa kannalta ja lasten palveluiden sekä hoidon saamisen näkökulmasta. Tiimin asiantuntijuuden aktiivinen hyödyntäminen, suunnitelmallisuus ja etukäteisvalmistelut luovat pohjan tehokkaammalle ja määrätietoisemmalle interventiolle perheiden kanssa. (Bostock ym 2019b, 522–523.)

Toimivassa systeemissä työotteessa työntekijöiden ja perheiden välinen vuorovaikutus on ratkaisevassa asemassa. Systeeminen työote antaa työntekijälle mahdollisuuden ajatella ääneen ja pohtia monesta näkökulmasta parasta työskentelytapaa yhdessä tiimin kanssa. Tiimin ohjaus ja eri työskentelytavat auttavat myös soveltamaan systeemistä työtapaa käytännössä perheen kanssa sekä tuomaan esiin erilaiset äännet, näkökulmat ja ideat. Päätöksenteko ei ole enää nopeaa yhtä totuutta edustavaa, vaan asioihin pysähdytään tarkemmin. Asioista keskustellaan perheen kanssa terapeuttisemmin. Reflektiivisten kysymysten avulla osallistetaan ja sitoutetaan perhettä prosessiin. Tämä suunnitelmallisuus ohjaa paremman luottamussuhteen ja tarkoituksellisemman vuorovaikutuksen syntyyn perheen kanssa. Hyvä interventio tarvitsee perheen motivaation

onnistuaakseen, joten luottamussuhde, päätöksentekoon osallistaminen ja yhteisymmärrys ovat tärkeitä. Myös perheterapeutit haastoivat ammattilaisia katsomaan asiat monelta kantilta, he auttoivat luomaan perheille tunteen, että työntekijä todella haluaa ymmärtää perhettä. (Bostock, Patrizo, Godfrey & Forrester 2022, 4–6.)

Lisa Bostock ja Fiona Newlands (2020, 27–28) kuvaavat kolmen perheen seurantatutkimuksessa perheiden kertomuksia systeemisestä työotteesta. Kaksi kolmesta perheestä kertoi positiivisesta kokemuksesta nostoen esiin, miten työntekijät olivat tukeneet heitä ja saaneet tällä aikaan positiivisia muutoksia. Asioista oli saatu selkeämpiä, luottamus oli kohentunut, reagointikyky tilanteisiin oli nopeutunut sekä yleinen kommunikaatio oli kohentunut. Yksi haastatelluista kuvaili:

”Mielestäni hän oli loistava, ehdottomasti loistava, selitti kaiken todella hyvin sinulle. Hän ei tuominnut sinua, on ihmisiä, jotka pyrkivät tuomitsemaan sinut, mutta hän ei tehnyt sitä ollenkaan.” (Bostock & Newlands, 2020, 27–28.)

Empaattisuus ja ymmärtäminen nousivat esiin haastateltavien puheista;

”Näytti siltä, että hän välitti, koska jotkut ihmiset, jonka kanssa työskentelimme, melkein näyttivät syyttävän meitä kaikesta, mikä meni pieleen lapsia, ja se on kauhea tunne, kun tietää, että olet yrittänyt tehdä vuosia parasta heille, ja hän näytti ymmärtävän.” (Bostock & Newlands 2020, 27–28.)

Yksi perheistä koki yhteisymmärryksen perhesuhteissa kehittyneen, perhesuhteiden vuorovaikutussuhteiden kehittyneen, sekä empatian ja sitoutumisen lisääntyneen. Perheenjäsen kuvasi heidän saamansa tuen ammattilaisilta auttaneen edellä olevien asioiden kehittämisessä seuraavasti:

”Hän oli niin avulias, hän auttoi meitä monissa asioissa vaikeina aikoina, ja ennen kaikkea hän oli täällä poikien takia, jotta he ymmärsivät enemmän.” (Bostock & Newlands 2020, 36–37.)

Työntekijät eivät tuominneet, olivat ammattimaisia, tukivat enemmän, välittivät, ymmärsivät ja olivat helposti lähestyttäviä. Työntekijät olivat sitoutuneita löytämään parhaan ratkaisun, tukivat perhettä sisäisten suhteiden rakentamisesta ja toimivat yhdessä perheen kanssa. (Bostock & Newlands 2020, 36–37.)

Lairdin ja muiden (2016) tutkimuksessa tarkasteltiin asiakkaiden tietojärjestelmämerkintöjen avulla systeemisen työtteen avulla tapahtuneita muutoksia työntekijöiden toimintatavoissa. Tutkimuksen valossa tehty vertailu systeemisen työtteen ja aiemman sosiaalityön asiakirjojen välillä osoitti, että systeemisiä työkaluja ja lähestymistapoja oli käytetty vain vähän. Kuitenkin systeeminen sosiaalityön ote oli lisännyt perustaitoja, kuten vanhempien vahvuuksien tukemista, tehokasta kuuntelua ja vähentänyt syyttävää työtapaa. Työntekijät kuitenkin keskittyivät asiakirjojen perusteella lapseen ja hänen kanssansa asuvaan lähivanhempaan, usein äitiin, sivuuttaen lapseen vaikuttavat muut suhteet ja niiden dynamiikan. (Laird, Morris, Archard & Clawson 2016, 1326–1327.) Laadukkaasti systeemiseen työtteeseen koulutetun työntekijän avulla perheen ja työntekijän vuorovaikutus ja viestintä kehittyvät. Työntekijä pystyy vaikuttamaan tehokkaammin perheen sisäisiin suhteisiin, motivoimaan perheenjäseniä toimimaan, sekä löytämään ratkaisuja ja keinoja tilanteisiin. Lopputuloksena on lapsiperheiden lisääntynyt hyvinvointi ja turvallisuuden kokemus. (Isokuorti & Aaltio 2021, 449–450.)

4.2 Osallisuuden mahdollistajat ja haittaavat tekijät

Systeeminen työote mahdollistaa osallisuutta parantamalla perheen ja sosiaalityöntekijän välistä vuorovaikutusta. Myös perheen sisäiset vuorovaikutussuhteet paranevat. Osallisuutta mahdollistavat niin työntekijän kasvanut ymmärrys, monipuolisemmat näkökulmat kuin kattavampi kokonaiskuva perheen tilanteesta. Systeemisen työtteen avulla perheitä osallistetaan niin prosessiin kuin päätöksentekoon. Lisäksi sosiaalityöntekijä voi paremmin, sillä systeemisen työtteen koetaan usein tukevan työhyvinvointia. Systeeminen työote mahdollistaa sosiaalityöntekijän ammatillista kasvua ja kehitystä, mikä vahvistaa osallisuuden toteutumista. Systeemistä työtettä haittaavina tekijöinä pidetään resurssien puutetta, kuten liian suurta työkuormaa ja kiirettä, mitkä osiltaan vähentävät osallisuuden syntyä. Sosiaalityöntekijöiden

puutteellinen taito systeemisestä työotteesta, epäselvyys käytännöistä ja puutteellinen viestintä vaikeuttavat systeemisen työotteen toteutumista ja sitä kautta myös osallisuuden toteutumista.

Forrester ja muut (2013, 178–180) nostavat esiin tärkeimmäksi innovaatioksi tapausten läpikäynnin tiimeissä, jotta saadaan aikaan keskustelevampi työote. Perheterapeutti tuo tiimiin osaamista ja näkökulmia. Systeemistä työotetta tutkittaessa todettiin seuraavat vaikutukset työtapoihin; sosiaalityöntekijät ilmoittivat vähemmän väkivaltaa ja vähemmän uhkauksia vanhempien taholta. Heillä oli enemmän luottamusta perheisiin tehtäviin arvioihin. Työntekijöiden viestintätaidot kehittyivät. Työntekijät olivat vähemmän stressaantuneita ja ahdistuneita sekä pitivät työtään palkitsevampana ja nautinnollisempana. (Forrester ym 2013, 181–183.)

Työntekijät kokivat, että systeemisen työotteen seurauksena reflektiivisyys ja intensiivinen yhteistyö perheen kanssa olivat lisääntyneet. Myös tiimikokoukset, joissa oli perheterapeutteja suunnittelemassa ja pohtimassa käytäntöjä etukäteen perhetapaamisia varten kehittivät työtä. Perheterapeutit näyttivät uusia tapoja toimia ja ajatella perheiden kanssa, jonka seurauksena syntyi ammatillista kehitystä ja parempia vuorovaikutustilanteita. Lisäksi hallinnollisiin töihin sai apua koordinaattoreilta, joten aikaa jäi enemmän perheille ja heidän osallistamiselle. (Bostock ym 2017, 9–10.)

Valmennus, perheterapeutin osallistuminen ja positiiviset kokemukset työstä auttavat uuden lähestymistavan juurtumiseen. Perheterapeutit auttavat monipuolisessa näkökulmien pohdinnassa sekä hidastavat sopivasti päätöksentekoa. Sosiaalityöntekijöiden kokemukset systeemisestä työotteesta ovat olleet 71 %:sti positiivisia. Kokemus työhön liittyvien käytänteiden kehittymisestä, työhyvinvoinnin parantumisesta ja turvallisesta oppimisympäristöstä tukivat positiivista kokemusta. Turvallinen oppimisympäristö tehosti myös muilta oppimista. Tiimityö kevensi vastuun taakka ja auttoi toimenpiteiden suunnittelua sekä lisäsi rohkeutta kokeilla uusia tekniikoita. Systeeminen työote sai perheet osallistumaan enemmän, ottamaan vastuuta ja keksimään itse ratkaisuja ongelmiin. Koordinaattoreista oli hallinnollista apua muun muassa kirjallisissa töissä ja tapaamisten sopimisessa. Kaikki nämä lisäsivät työntekijän motivaatiota ja sitoutumista systeemiseen työotteen opetteluun ja rohkaiseman sen käyttöön käytännön työssä.

Onnistumiset vahvistavat sitoutumista systeemiseen työotteeseen. (Isokuorti & Aaltio 2020, 11–13.)

Työntekijät ovat kuvailleet systeemisen työotteen parannuksiin systemaattisen harjoittelun, jossa asioita ja riskejä pohditaan useasta näkökulmasta. Toiseksi parannukseksi työntekijät ovat kokeneet interventioiden ennakkoon tehdyn suunnittelun systeemisen työotteen keinoin. Kolmanneksi perheterapeutit tukevat merkittävästi työntekijöiden ajattelua ja suunnittelutyötä. Selkeänä parannuksena koetaan lisäksi myös perheiden osallistaminen ja asettaminen itse oman tilanteensa asiantuntijaksi, jolloin pohditaan ratkaisuja, kehitetään suhteita sekä määritetään tavoitteita yhdessä työntekijän kanssa. Tämän avulla perheenjäsenet myös ymmärtävät kokonaistilanteen paremmin. (Bostock & Newlands, 27–28.)

Systeemisessä työotteessa työntekijä luo perheen kanssa suhteen, ja on johdonmukainen sekä opettavainen aktiivisesti osallistaen perhettä prosessiin. Organisaation tulee tukea systeemistä työotetta ja luoda turvallinen oppimisympäristö tarjoten niin valmennusta, koulutusta ja tarvittavaa perheterapian ammattilaisten tukea. Systeeminen työote antaa uutta ymmärrystä perheen toimintaan ja sen vuorovaikutussuhteisiin. Perheiden kanssa luodaan kunnioittavampi ja uteliaampi suhde. Sosiaalityöntekijä oppii viestinnän taitoja sekä keinoja, joiden avulla vuorovaikutus perheen kanssa muodostuu laadukkaammaksi. Systeeminen työote jakaa vastuuta, mikä johtaa usein parempaan ja tehokkaampaan päätöksentekoon. Tämä kaikki vaikuttaa ihanteellisessa tilanteessa myös positiivisesti työntekijän työhyvinvointiin. (Isokuorti & Aaltio 2021, 449–450.)

Työntekijät kokivat myös kielteisiä asioita. Isokuorti ja Aaltion (2020) tutkimukseen osallistuneista 44 prosenttia koki systeemisen työotteen taakkana; toisten mielestä tiimikokoukset eivät olleet käytännöllisiä ja menetelmäuskollisuus oli matalaa. Matala menetelmäuskollisuus heikentää systeemisen työotteen opetteluun motivaatiota ja käyttöä asiakastyössä. Työotteen sisäistämistä ja muutosprosessia vaikeutti: “Systeemisen asiakastyön epäselvyys, puutteellinen koulutus sekä erilaiset organisaatioihin liittyvät tekijät, kuten korkeat asiakasmäärät, työntekijöiden vaihtuvuus ja johdon tuen puute.” (Isokuorti & Aaltio 2020, 11–13.) Epäselvyys sosiaalityön käytännöissä, koulutuksen ja resurssien riittämättömyys, ja johtaminen voivat haitata systeemisen työotteen toteutumista (Isokuorti & Aaltio 2020, 12–13). Kuitenkin toimivuudessa

tulee ymmärtää, että tapausmäärät tulee olla sopivat ja työvoimaa riittävästi, sillä systeeminen toimintamalli on intensiivinen tapa toimia. (Forrester ym 2013,178–180.)

Systeemisen työotteen yhtenä työkeinona ovat erilaiset hypoteesit, jotka jäsentävät ja avartavat ajattelua sekä välttävät syyllistämistä (Bingle & Middleton 2019, 401–402). Hypoteesien avulla pyritään esimerkiksi monipuolisesti miettimään mistä voisi olla kyse ja mitkä asiat vaikuttavat tilanteeseen. Työntekijät pystyvät tuomaan monia näkökulmia ja ideoita perheiden tapauksiin hypoteesien keinoin, mutta silti vahvasti tukemaan ajatusta löytää ”oikea” vastaus. Tämä korostaa sitä, kuinka työntekijän oma maailmankuva ja käsitykset, ammatillinen rooli ja asema voivat vaikuttaa vahvasti hypoteesien rakentamiseen perheestä ja näin vaikuttaa siihen, miten hyvin perhettä voidaan auttaa. (Bingle & Middleton 2019, 401–402; Bostock ym 2022, 4–5.)

Bostock (2017) ja Laird tutkimusryhmineen (2017) ovat nostaneet esiin asioita, jotka estävät systeemistä työotetta ja sitä kautta heikentävät sen tuottamia positiivisia tuloksia. Muutoksessa kaikki lähtee hyvästä viestinnästä. Puutteellinen viestintä estää muutoksen optimaalista toteutumista. Lisäksi kaikilta tasoilta organisaatiossa tulee löytyä muutosmyönteisyyttä. Haluttomuus muuttaa käytäntöjä ei palkitse. Kun nämä haasteet ovat selätetty nousee esiin koulutuksen tärkeys. Kaikkien systeemisellä työotteella toimivien työntekijöiden tulisi olla koulutettuja. Kaikille pitää luoda selväksi, mitä mallilla tarkoitetaan. Muutos vie aikansa, joten työntekijöiden vaihtuvuus hankaloittaa käytännön toteutusta. Vastuunjaon tulee olla selvää, jotta muutos onnistuu. Lisäksi toiminnan toteutumista hankaloittavat yleisistä tekijöistä rahalliset resurssit, kiire ja liian suuret asiakasmäärät. Lisäksi liian suuret tiimit ja asiakkaiden siirrot tiimien välillä voivat hankaloittaa toteutumista. Valvonta ja siihen liittyvät kirjaamisvelvoitteet voivat saada työntekijän varovaiseksi. (Bostock ym 2017, 11–13 Laird ym 2017, 586–589.)

Myös perheet huomasivat, että kiire ja työkuorma vaikuttavat saatuun tukeen sekä perheen kanssa muodostettuihin vuorovaikutussuhteisiin. Sosiaalityöntekijät eivät kiireen vuoksi olleet tavoitettavissa tai perheet eivät halunneet kuormittaa työntekijää lisää. Tämä vaikutti siihen, että perheillä oli vaikeuksia selvittää vastoinikäymisistä saamansa tuen avulla. (Laird ym 2017, 587–589.) Esimerkkejä eräiden perheenjäsenten haastatteluista:

“Kun (sosiaalityöntekijä) aloitti, hänelle annettiin 23 tapausta yhdessä päivässä...et halua kuormittaa koko ajan, vaikka voisimme haluta apua silloin tällöin.”

“Hän sanoi, että soita minulle milloin tahansa, niin tulen ulos ja autan sinua ja teen mitä voin. Mutta hänen työmääränsä on naurettava, olisi hullua ottaa häneen yhteyttä” (Laird ym 2017, 587–589.)

Systeminen työote vaatii aikaa valmistautua tapaamisiin, luoda hypoteeseja ja muita työkeinoja vuorovaikutustilanteeseen ja asian ratkaisuun sekä vaatii aikaa niin perheen jäsenten kesken, jotta luottamuksellinen ja turvallinen suhde syntyy. (Laird ym 2017, 587–589.)

5 YHTEENVETO JA POHDINTA

5.1 Yhteenveto

Tutkielman aineistosta nousi esiin, miten systemisellä työotteella tehdyssä lapsiperheiden sosiaalityössä systeminen työote lisää vuorovaikutusta ja lapsiperheiden osallisuutta. Lisääntynyt osallisuus vaikuttaa sitoutumiseen, yhteenkuuluvuuden tunteeseen ja osallistumiseen. Systemisellä työotteella tehty sosiaalityö voi parantaa palvelun laatua. Systemisellä työotteella tehdyssä lapsiperheiden sosiaalityössä osallisuutta on esimerkiksi kuulluksi tuleminen ja osallistuminen prosessiin ja päätöksiin, jotta päästään parhaisiin tuloksiin. Osallisuus tapahtuu kaikessa sosiaalityöhön liittyvässä toiminnassa, ihmisten välillä ja vuorovaikutussuhteiden kautta (Isola ym 2017, 3). Osallisuus mahdollistaa oikeuksien, vastuiden ja velvollisuuksien toteutumista. Osallisuuden keinoin voidaan vaikuttaa systemisen sosiaalityön tehokkaampaan toteutumiseen. Osallisuuden määritelmä on siis laaja ja tuloksissa lopulta kaikki liittyy ihmisten väliseen vuorovaikutukseen, jonka seurauksena yhteenkuuluvuus, sitoutuminen ja aktiivinen osallistuminen tapahtuvat. Näiden kaikkien seurauksena palvelun laatu kehittyy. Aineiston perusteella systeminen työote mahdollistaa osallisuutta, joka puolestaan lisää vuorovaikutusta. Tämä vaikuttaa muiden edellä mainittujen asioiden esiin nousemiseen ja toteutumiseen. Jää kuitenkin epäselväksi, että toteutuvatko edellä olevat asiat vain systemisen työotteen luoman osallisuuden vai pelkästään osallisuuden seurauksena, mikä on otettava huomioon tuloksia lukiessa. Tarvitaan siis lisää tutkimuksia siitä, miten osallisuus toteutuu systemisellä työotteella tehdyssä lapsiperheiden sosiaalityössä etenkin kotimaisessa sosiaalipalveluiden järjestelmässä.

YK:n lasten oikeuksien yleissopimusta voidaan pitää yhtenä merkittävänä lasten osallisuuden perustana, jota Suomen muu lainsäädäntö nojaa ja täydentää. Osallisuus näkyy merkityksellisyytenä ja mahdollisuuksina, näkökulmina ja lähestymistapoina, kansalaisten aktivoinnilla sekä ihmisoikeuksina ja demokratiana (Ilola ym 2017, 3–4). Tämä nousee esiin myös tutkielman artikkeleista. Osallisuus on käsitteenä todella laaja ja pitää määritelmänä sisällään paljon, mikä tuo haasteita osallisuuden toteutumisen arviointiin tässäkin työssä. Artikkelien perusteella voidaan kuitenkin todeta, että systemisessä työotteessa osallisuus tärkeä on osa, jotta systeminen työote todellisuudessa toteutuu.

Osallisuudessa edellytetään yhteenkuuluvuutta ja vuorovaikutusta. Vuorovaikutussuhteet ovat osa sosiaalityön ongelman ratkaisua, sillä ongelmat usein nousevat esille ihmisten välisten suhteiden kautta. Ihmissuhteiden ja perhekeskeisyyden ymmärtäminen on systemisen työotteen perusta, sillä hyvät vuorovaikutussuhteet perheen sisällä johtavat ongelmanratkaisuun ja vakauteen. (Pendry 2012, 26–28.) Yhteenvetona on perusteltua sanoa, että onnistuessaan systeminen työtapaa lisää koko perheen osallisuutta. Onnistuessaan systeminen työtapaa lisää aikaa sosiaalityöntekijän kanssa. Lisäksi laadukas vuorovaikutus perheen sisällä ja sosiaalityöntekijän suuntaan lisääntyy. Tämä vaikuttaa työntekijöiden ja perheen väliseen suhteeseen; konfliktit vähenevät ja yhteistyö parantuu sekä perheen osallisuus omien asioiden ratkaisussa lisääntyy. (ks. esim. Forrester ym 2013; Isokuorti & Aaltio 2021.)

Aiempien tutkimusten mukaan lapsiperheiden sosiaalityön laatu on mennyt eteenpäin systemisen työotteen seurauksena (ks. esim. Bostock ym 2017; Bostock ym 2019b; Forrester ym 2013). Perheet kokevat sosiaalityön laadun parantuneen systemisen työotteen ja osallistamisen seurauksena. He nostavat esiin laatuun vaikuttaviksi asioiksi yhteisymmärryksen, sosiaalityöntekijän ajan ja heidän mukaansa ottamisen lisääntymisen. Systemiteoria näkee asiakkaan omana systeminä, joka on vuorovaikutuksessa muiden systemien, kuten muiden perheenjäsenten ja sosiaalityöntekijän kanssa (Payne 2014, 198–199). Pohdittaessa miten sosiaalityön laatua voidaan parantaa, nousee esiin vuorovaikutus eri systemien kanssa. Sosiaalityön laatu paranee, jos on mahdollista vaikuttaa vuorovaikutussuhteiden haasteisiin systemisen sosiaalityön keinoin. Tämän onnistuminen vaatii, että asiakkaita osallistetaan systemisen työotteen keinojen avulla.

Osallisuus on subjektiivinen kokemus, jonka kautta lapsiperheiden sosiaalityössä asiakas pääsee vaikuttamaan omiin asioihin toimimalla aktiivisesti ja sitoutuneesti. Osallisuudessa lapsiperheet ja lapset ovat mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa tehtyjä sosiaalityön toimia ja kokevat tulevansa kuulluiksi (THL 2023). Systeminen työtapaa keskittyy tarkastelemaan perheenjäsenten välisiä suhteita ottaen työskentelyssä mukaan perheenjäsenten oman aidon näkemyksen asiaan. Työtapaa perustuu yhteistyöhön ja perheen sisäisen motivaation luomiseen. Systemistä työotetta voi kuvailla ihmissuhteisiin pohjautuvaksi järjestelmälähtöiseksi työksi lapsiperheiden kanssa. Siinä syvennyttään perheen ja lapsen välisiin suhteisiin sekä

kokonaiselinympäristöön, johon kuuluu sisäisten suhteiden lisäksi myös ulkoiset suhteet. (ks. esim. Isokuortti & Aaltio 2021.)

Systeemisen työtteen tavoitteena on turvallisuuden tunteen lisääminen sekä perheen hyvinvoinnin vahvistaminen. Systeemisellä otteella sosiaalityöntekijän on rakennettava luottamuksellinen ja muutosta tukeva suhde lapsen ja perheen kanssa sekä jaettava päätösvaltaa heille. (Aaltio & Isokuortti 2019, 19–20.) Työtteen välineiden, kuten tiimikokousten, hypoteesien ja aikajanojen avulla pyritään näkemään työntekijän ja perheen voimin tilanne ja kokemukset uudesta kulmasta. Tällä tavoin voidaan lisätä perheen myötätuntoa, ymmärrystä ja autetaan voimaantumisessa. Samalla työntekijän ymmärrys lisääntyy ja hän näkee asiat eri perspektiivistä, mikä voi antaa keinoja ymmärtää asiaa paremmin ja monipuolisemmin. Tavoitteena on vahvistaa perheen vuorovaikutussuhteita, auttaa heitä löytämään ratkaisuja ongelmiin ja korostaa heidän henkilökohtaisia vahvuuksiansa. Tavoitteena on luoda luottavainen, kunnioittava, positiivinen ja utelias suhde perheen välille. Lisäksi on oleellista, että perheellä on kyky jakaa valtaa ja päättää yhdessä asioista. (ks. esim. Bostock & Newlands 2020; Isokuortti & Aaltio 2021.) Systeeminen työote toteutuu siinä kiinteänä osana ja osallistaa perhettä toimintaan. Teoreettisen ja tutkimustiedon pohjalta voidaan todeta, että ei ole systeemistä työtettä, jos ei ole perheen osallistamista toimintaan. Systeemisen työtteen optimaalinen toteutuminen lisää perheiden osallisuutta lapsiperheiden sosiaalityössä. Systeemisessä toimintamallissa perheiden osallisuus toteutuu turvallisten vuorovaikutussuhteiden, osallistumisen ja aktivoimisen kautta.

Tutkimusnäyttöä systeemisen työtteen onnistumisesta on sekä puolesta että vastaan (ks. esim. Laird ym 2017). Isokuortti ja Aaltio (2020) nostavat esiin tutkimusnäytön rajallisuuden ja korostavat, että korkealaatuisia tutkimuksia tarvitaan siitä, onko systeeminen toimintamalli parantanut lapsiperheiden sosiaalityön tuloksia. Osallisuus toteutuisi paremmin, jos systeemisen työtteen interventiokokonaisuus olisi selvempi. Epäselvyys ja monet sosiaalityön tekemiseen liittyvät resurssit nousivat monissa tutkimuksissa haittaaviksi tekijöiksi (ks. esim. Isokuortti & Aaltio 2020; Forrester ym 2017.) Aaltio ja Isokuortti (2021, 450–451) toivat esiin ohjelmateorian avulla systeemisen työtteen ydinkomponentit. Näiden komponenttien avulla Suomessa toteutettu SPM voisi saada selkeyttä ja sitä kautta toimivuus ja osallisuus lisääntyisivät.

5.2 Pohdinta

Tutkielman aineistossa esiintyi vain brittiläisiä ja suomalaisia tieteellisiä tutkimuksia. Suomessa toteutettu SPM (Systemic Practice Model) ei toteutukseltaan ole täysin Iso-Britannian RSW:n (Reclaiming social work) mukainen, vaikka se siihen perustuukin. Erona on, että SPM-malli koskee pelkästään tiimejä ja yksilöitä ja RSW-malli pitää sisällään koko sosiaalihuollon järjestelmämuutoksen. (Aaltio 2022, 1–2.) Suomen lapsiperheiden sosiaalityötä on luonnehdittu perhepalvelukeskeiseksi, ja Englannin järjestelmää riskilähtöiseksi. Tämä voi olla syy miksi systeeminen työote voi sopia Suomeen jopa paremmin kuin Iso-Britanniaan (Isokuortti & Aaltio 2020, 12–13.) Tutkielmassa on molemmista maista tutkimuksia. Onkin mahdollista, että tällä on vaikutusta tutkielman tuloksiin, koska järjestelmät ovat hieman erilaiset. En kuitenkaan tutkielmassani rajannut tutkimusten koskevan vain jompaa kumpaa maata, sillä kummankin kohdemaan tutkimukset koskettavat sekä tiimi- että yksilötasoa, joissa perheiden osallisuus nousee myös selkeästi esiin.

Aineiston valinta ja läpinäkyvyys vaikuttavat tutkielman luotettavuuteen (Kangasniemi ym 2013, 298–299). Tutkielmassa käytetty aineisto pitää sisällään useampia tutkimuksia, joissa on käytetty samaa aineistoa. Tämä osaltaan hieman vähentää luotettavuutta tutkielmasta, sillä aineiston laajuus tulee suppeammaksi. Lisäksi useampi artikkeli on samoilta tekijöiltä, joka lisää yksittäisten tutkijoiden maailmankuvan ja subjektiivisuuden vaikutusta tutkielmaan ja sen tuloksiin. Voidaankin todeta jo tämän perusteella, että tutkimuksia aihepiiriin liittyen on toistaiseksi tehty rajallisesti ja sitä tarvitaan lisää, jotta saamme enemmän luotettavaa lisätietoa aiheesta.

Tutkielmassa käytettyjen tutkimusten aineistossa oli paljon materiaalia myös työntekijöiden näkökulmista. Näkökulma olisi todennäköisesti ollut erilainen, jos tutkielmassa olisi voitu käyttää enemmän materiaalia suoraan perheistä ja heidän kokemuksistaan. Toisaalta esimerkiksi Laird tutkimusryhmineen (2016, 1326–1327) nosti esiin aineistonsa korostavan lapsen kanssa asuvaa lähivanhempaa, joka usein oli äiti, jättäen tämän aineiston ulkopuolelle paljon perhesuhteita. Lapsen erillisen äänen ja lasten näkökulman erottuminen artikkeleista oli myös vähäistä. Voisikin sanoa, että tutkielma ei käsittele aihetta kovin laajasti perhesuhteiden näkökulmasta. Jatkossa olisikin mielenkiintoista saada materiaalia laajemmin koko perheyhteisön toiminnasta ja verrata heidän kaikkien näkemyksiä osallisuuden toteutumisesta.

Tutkielman tekijänä tutkija tulkitsee ja toimii suunnanmäärittäjänä tutkimusprosessissa, joka vaikuttaa myös tämän tutkielman tuloksiin (Bansal, Smith & Vaara 2018, 1189). Tässä tutkielmassa tehty prosessi ja sen vaiheet on nostettu esiin, mutta silti tuloksista on tullut tutkijan näköiset. Tämä osaltaan vaikuttaa myös tämän tutkielman luotettavuuteen ja tulosten toistettavuuteen.

Valitut artikkelit olivat pääosin systeemisen työtteen tutkimuksia lapsiperheiden sosiaalityöstä, joissa osana näkyi osallisuus. Osallisuutta itsessään ei ole juurikaan tutkittu. Artikkeleista nousi kuitenkin esiin systeemisen työtteen toteutumisen osana myös osallisuuden kokemuksia ja toteutumista. Materiaali ei kuitenkaan suoraan selventänyt esimerkiksi osallisuuden elementtejä, tai muuten tutkinut aihetta erityisen syvällisesti. Kokonaisuudessaan systeemisen työtteen tutkimukset ovat hyvin yleisellä tasolla, eikä niissä juurikaan rajata tiettyjä ryhmiä tai toimintoja ulkopuolelle. Tutkielman haastavimpia osa-alueita olikin tutkimusten osallisuuden tarkastelu ja tulosluvun teemoittelu. Yksi jatkotutkimusaihe olisikin tutkia systeemisen sosiaalityön kokemuksia perheissä osallisuuden näkökulmasta. Mitkä systeemisen sosiaalityön elementit lisäävät osallisuutta? Mitkä elementit haittaavat osallisuuden toteutumista?

Lisätutkimusta tarvittaisiin puhumisen ja vuorovaikutuksen vaikutuksista lapsiperheiden sosiaalityössä. Syvempi ymmärrys tästä lisäisi myös systeemisen työtteen työtapoja ja sen avulla voisi myös kehittää toimintatapoja mallin sisällä. Suhde- ja yhteistyökeskustelut perheen sisällä ja työntekijän välillä ovat systeemisen työtteen oleellisimpia toimintatapoja, joten potentiaali on suurta ja sen laadun kehittäminen olisi tärkeää (Bostock ym 2022, 7).

Tutkielman aiheeseen tutustuminen sekä teorian että tutkimusartikkeleiden kautta on auttanut ymmärtämään paremmin perheitä ja siihen liittyviä näkökulmia. Ihmissuhteiden merkitys korostuu sosiaalityössä ja niiden rakentamiseen on useita eri interventioita ja lähestymismahdollisuuksia. Etenkin artikkeleiden kautta voi suoraan kasvattaa ymmärrystä perheiden ja lasten näkökulmasta systeemiseen työtteeseen. Nämä kokemukset herättelevät ja saavat pohtimaan omaa työntekijän roolia ja työtettä uudessa valossa. Tutkielman tekemisen kautta myös ymmärrys monessa asiassa on kasvanut. Esimerkiksi organisaatiotasolla systeemiseen työtteeseen liittyvän ohjauksen pitää olla riittävää, jotta voidaan tarjota osallistavaa sosiaalityötä.

Lisäksi systeemisen työotteen kautta on ollut mahdollista ymmärtää, miten tarve isommasta työotteen muutoksesta on lisääntynyt sosiaalityössä. Oman työurani aikana systeeminen työote on ollut pinnalla ja ainakin sen elementtejä on ollut käytössä laajasti. Minulla ei ole edes muusta tavasta toimia kokemusta, mikä varmasti on vaikuttanut myös tämän tutkielman sisältöön.

Tämän tutkielman teon prosessi on opettanut minulle suurempien kokonaisuuksien hallintaa. Työntekijänä olen suoraviivainen ja tietoisesti päämääriä kohti menevä. Systeeminen työote sekä koko graduprosessi ravistelee ajatteluni pysähtymisen merkityksestä. Pysähtyminen ja kompleksinen ajattelu, eri näkökulmien tarkastelu ja niiden etsiminen tuo asioille lisää sisältöä ja voi auttaa parhaiten löytämään ne sosiaalityön keinot, jotka sopivat perheelle. Pysähdys auttaa määrittelemään mahdollisen uuden suunnan asiakastilanteiden kanssa, jos aiemmat keinot eivät ole olleet toimivia, riittävän tukevia tai eivät ole olleet asiakkaiden mieleen (Aaltio & Isokuortti 2019, 12–13).

Laadukkaasti systeemisellä työotteella toimiessa perheenjäsenet motivoidaan toimimaan sekä löytämään itse ratkaisuja ja keinoja tilanteisiin (ks. esim. Isokuortti & Aaltio 2021). Kirjallisuuden ja tutkimusten perusteella on mahdollista ymmärtää, että systeeminen työote on käytössä pääsääntöisesti lapsiperheiden sosiaalityössä. Systeeminen työote kuitenkin perustuu suhteisiin, osallistamiseen ja ihmisen omaan motivoimiseen. Tämän takia olisikin perusteltua kokeilla toimintaa myös aikuissosiaalityössä. Aikuisten ongelmat voivat olla ihmissuhdelähtöisiä. Heitäkin tulisi motivoida ja avustaa itse miettimään omia henkilökohtaisia ongelmia ja siihen vaikuttavia tekijöitä eri näkökulmista, mikä voisi auttaa heitä löytämään niihin ratkaisuja. Monet systeemisen sosiaalityön keinot voisivat voimauttaa myös aikuissosiaalityön asiakasta tietenkin hieman ongelman mukaan. Ainakin tästä voisi tehdä pilottikokeilun ja tutkimuksen, missä tutkittaisiin ja käsiteltäisiin miten systeeminen sosiaalityö voisi toimia aikuissosiaalityön kontekstissa.

Yhtenä tutkimuksiin liittyvänä asiana nostaisin esiin myös lapsiperheiden sosiaalityön arvioimisen vaikeuden. Arviointi niin kansallisesti kuin kansainvälisesti on vaikeaa, sillä viranomaisten toiminnassa on eroja. Lisäksi on aluekohtaisia eroavaisuuksia esimerkiksi asiakasmassassa, menettelytavoissa, sekä työntekijöiden ja johdon toiminnassa ja taidoissa. Näiden kaikkien huomioiminen tai luotettava arviointi on vaikeaa ja se voi näkyä mittaamisen vaikeudessa. (Forrester 2017, 182–183.)

Suomessa ei ole vielä tehty tutkimuksia, joissa tutkitaan ainoastaan sellaisia tiimejä, jotka noudattavat optimaalisesti systeemistä työtettä. Mallin vaikuttavuutta voisikin arvioida kunnolla vasta, kun malli on täysimääräisesti käytössä tutkittavissa tiimeissä. Isokuortin ja Aaltion (2020) tutkimuksessa todettiin, että arviointiin tähtäävää systeemisen työtteen interventiotutkimusta ei voida tehdä ennen kuin muutosprosessi on saatu aikaan. Muuten tulos voisi kertoa mallin toimimattomuudesta, vaikka kyse onkin vain siitä, että malli ei ole täysin implementoitunut. Olisikin hienoa saada lisää tutkimustietoa systeemisen työtteen arvioinnista sellaisista tiimeistä, jossa se on täysimääräisesti käytössä. Näkökulmana voisi olla perheiden kokemukset asiaan liittyen. Pitkittäistutkimus ja riittävä otoskoko olisi oleellinen, jotta mallia pystyttäisiin arvioimaan riittävästi.

LÄHTEET

Aaltio Elina 2022. Evaluating the effectiveness of the systemic practice model of children's social care – A pilot study on child- and family-level outcomes. *Children and Youth Services Review*, 144, 1-9.

Aaltio Elina & Isokuortti Nanne 2021. Developing a programme theory for the Systemic Practice Model in children's social care: Key informants' perspectives. *Child & Family Social Work*, 27, 444–453.

Aaltio Elina & Isokuortti Nanne 2020. Fidelity and influencing factors in the Systemic Practice Model of children's social care in Finland. *Children and Youth Services Review*, 119, 1–14.

Aaltio Elina & Isokuortti Nanne 2019. Systemisen lastensuojelun toimintamallin ydinelementit – Kuvaus asiakastason ydinelementeistä, tavoitteista ja toimintamekanismeista. *Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 33/2019. Helsinki.*

Alatalo Marjo, Miettunen Nanna, Liukko Eeva, Kettunen Natalia & Normia-Ahlsten Leena 2019. Porrasteisuus lapsiperheiden sosiaalipalveluissa. Näkökulmia sosiaalihuoltolain toimeenpanoon ja palveluiden järjestämiseen. *Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 39/2019. Helsinki.*

Bansal Pratima, Smith Wendy & Vaara Eero 2018. New ways of seeing through qualitative research. *Academy of Management Journal*, 61 (4), 1189–1195.

Besthorn Fred 2013. Ecological Approach. Teoksessa Mel Gray & Stephen Webb (toim.) *Social Work Theories and Methods*. 2nd Edition. Lontoo, SAGE, 173–183.

Bingle Leanne & Middleton Amanda 2019. From doing to being: the tensions of systemic practice in social work – group reflective supervision in child protection. *Journal of Family Therapy*, 41, 384–406.

Bostock Lisa, Forrester Donald, Patrizo Louis, Godfrey Tessa, Zonouzi Maryam, Antonopoulou Vivi, Bird Hayden & Tinarwo Moreblessing 2017. Scaling and deepening the Reclaiming Social Work model. Evaluation Report. Department for Education.

Bostock Lisa & Newlands Fiona 2020. Scaling and deepening the Reclaiming Social Work model: longitudinal follow up. Evaluation Report. Department for Education.

Bostock Lisa, Patrizo Louis, Godfrey Tessa & Forrester Donald 2019a. What is the impact of supervision on direct practice with families? Children and Youth Services Review, 105, 1-9.

Bostock Lisa, Patrizo Louis, Godfrey Tessa, Munro Eileen & Forrester Donald 2019b. How do we assess the quality of group supervision? Developing a coding framework. Children and Youth Services Review, 100, 515-524.

Bostock Lisa, Patrizo Louis, Godfrey Tessa & Forrester Donald 2022. Why does systemic supervision support practitioners' practice more effectively with children and families? Children and Youth Services Review, 142, 1-8.

Cross Steve, Hubbard Alison & Munro Eileen 2010. Reclaiming Social Work. London Borough of Hackney. Children and Young People's Services. Part 1: Independent Evaluation. The London School of Economics and Political Science.

Fegerström Katarina 2016. Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelu. Hackneyn malli ja systeeminen käytäntö lastensuojelutyössä. Työpäperi 42/2016. Helsinki, Terveyden ja Hyvinvoinnin laitos.

Forrester Donald, Westlake David, McCann Michelle, Thurnham Angela, Shefer Guy, Glynn Georgia & Killian Mike 2013. Reclaiming Social Work? An Evaluation of Systemic Units as an Approach to Delivering Children's services. Final report of a comparative study of practice and the factors shaping it in three local authorities. Tilda Goldberg Centre for social work and social care. Bedford: University of Bedfordshire.

Gray Mel & Webb Stephen 2013. Introduction. Teoksessa Mel Gray & Stephen Webb (toim.) *Social Work Theories and Methods*. Lontoo, SAGE, 1–10.

Hakalehto Sivianna 2018. *Lapsioikeuden perusteet*. Helsinki, Alma Talent.

Hart Roger 1992. Children's participation: from tokenism to citizenship. *Innocent essays*, 4. UNICEF.

Harrikari Timo & Rauhala Pirkko-Liisa 2019. *Towards Glocal Social Work in the Era of Compressed Modernity*. Lontoo, Routledge.

Hirsjärvi Sirkka & Helena Hurme 2015. *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Gaudeamus, Helsinki.

Huttunen, Rauno (2014): Jürgen Habermas. *Logos-ensyklopedia*. Eurooppalaisen filosofian seura ry, Tampere. Verkossa: <https://filosofia.fi/fi/ensyklopedia/habermas-jurgen>

Hurtig Johanna 2006. Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsberg, Ritola-Koskinen & Törrönen (toim.) *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia*. Jyväskylä, PS-kustannus, 167–193.

Hotari Kaisa-Elina, Oranen Mikko & Pösö Tarja 2013. *Lapset lastensuojelun osallisina*. Teoksessa Aaltonen, Sanna & Bardy, Marjatta & Heino, Tarja & Kaikko, Kirsi & Pirinen, Anne & Pösö, Tarja (toim.) *Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos*, 149–164.

Isola Anna-Maria, Kaartinen Heidi, Leeman Lars, Lääperi Raija, Schneider Taina, Valtari Salla & Keto-Tokoi Anna 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. *Työpaperi 33/2017*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Kangasniemi Mari, Utriainen Kati, Ahonen Sanna-Mari, Pietilä Anna-Maija, Jääskeläinen Petri & Liikanen Eeva 2013. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. *Hoitotiede* 25(4), 291–301.

Kurttila Tuomas 2017. Lapsivaltuutetun vuosikertomus. Onko lapsella oikeusturvaa? Lapsiasiavaltuutetun vuosittainen toimintakertomus valtioneuvostolle lain 1221/2004 mukaisesti.

Kääriäinen Aino 2019. Lapsen kuulemisesta kirjoittaminen olosuhdeselvityksissä lähde. *Janus. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 27, 4, 379–394.

Laird Siobhan, Morris Kate, Archard Philip & Clawson Rachael 2016. Working with the whole family: What case files tell us about social work practices. *Child & Family Social Work*, 22, 1322–1329.

Laird Siobhan, Morris Kate, Archard Philip & Clawson Rachael 2017. Changing practice: The possibilities and limits for reshaping social work practice. *Qualitative Social Work*, 17(4), 577–593.

Lastensuojelulaki. (417/2007)

Metsämuuronen Jari 2011. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. *International Methelp*.

Munro, Eileen & Hubbard Alison 2011. Systems Approach to Evaluating Organisational Change in Children's Social Care. *British Journal of Social Work* 41 (4), 726–743.

Muukkonen Tiina & Tulensalo Hanna 2004. Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja. Helsinki, Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. *Selvityksiä* 2004: 1.

Nigel Thomas 2002. *Children, Family and the State. Decision-making and Child. Policy Press.*

Närhi Kati, Kokkonen Tuomo & Matthies Aila-Leena 2014, 227–229, 241–242. Asiakkaiden osallisuus ja työntekijöiden harkintavalta palvelujärjestelmässä. *Janus. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 22, 3, 227–244.

Nivala Elina & Ryyänen Sanna 2013. Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja, vuosikirja 2013*, 14, 9–41.

Paavola Jutta & Hallikainen Markku 2019. Palvelutarpeen arvioinnin prosessi. Teoksessa Zechner (toim.) *Näkökulmia palvelutarpeen arviointiin*. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. *Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B. Raportteja ja selvityksiä 144*, 57–78.

Payne Malcolm 2014. *Modern Social Work Theory*. 4th Edition. Palgrave Macmillan, Basingstoke.

Pendry Nick 2011. Systemic Practice in a Risk Management Context. Teoksessa Goodman Steve, Trowler Isabelle & Munro Eileen (toim.) *Social Work Reclaimed: Innovative Frameworks for Child and Family Social Work Practice*. Iso-Britannia, Jessica Kingsley Publishers, 26–33.

Petreljus Päivi & Uutela Anne 2020. Systemisen lastensuojelun toimintamallin käyttöönotto ja juurruttaminen. *Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 24/2020*. Helsinki.

Petreljus Päivi 2017. LAPE-hanke tuo systemisen työotteen lastensuojelutyöhön. *Perheterapia* 1/17.

Perustuslaki (731/1999)

Pesäpuu ry. Lapsen osallisuus luentomateriaali 2023. <https://pesapuu.fi/wp-content/uploads/2022/10/Pesapuury-koulutusite.pdf>

Puusa Anu & Juuti Pauli 2020. *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Gaudeamus, Helsinki.

Saaranen-Kauppinen Anita & Puusniekka Anna 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Verkossa: <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus>.

Salminen Ari 2011. Mikä on kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasa: Vaasan yliopisto.

Sebba Judy, Luke Nikki, McNeish Di & Rees Alun 2017. Children's Social Care Innovation Programme: final evaluation report. Centre for Research in Fostering and Education. London: Stationery Office.

Sinko Päivi 2004. Laki ja lastensuojelu. Juridisoituvat käytännöt sosiaalityön arjessa ja asiantuntijuuden määrittelyssä. Helsingin yliopisto, yliopistopaino, palmenia- kustannus.

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)

THL 2023a. Mitä on lastensuojelu? Lastensuojelun käsikirja. Verkossa: <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu>

THL 2023. Lapsen osallisuus. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lapsen-osallisuus#otsikko2>.

THL tilastoraportti 2023. Lastensuojelu 2022. Yhä useammasta lapsesta tehdään lastensuojeluilmoitus.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/146573/Lastensuojelu_2022.pdf?sequence

Tutkimuseettisen neuvottelukunta 2019 (TENK 2019). Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen tiedekunnan julkaisuja 3.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012 (TENK 2012). Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012.

Tuomi Jouni & Sarajärvi Anneli 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi, Helsinki.

Wilkins David, Lynch Amy & Antonopoulou Paraskevi 2018. A golden thread? The relationship between supervision, practice, and family engagement in child and family social work. *Child & Family Social Work*, 23, 494-503.

Woodman Elise, Roche Steven & McArthur Morag 2022. Children's participation in child protection—How do practitioners understand children's participation in practice? *Child & Family Social Work*, 28, 125–135.

Yleissopimus lapsen oikeuksista (60/1991)